

Monitor social

NR.14 SEPTEMBRIE 2012

Îmbătrânirea populației:
de la provocări
la beneficii

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

www.viitorul.org

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

MONITOR SOCIAL

ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI: DE LA PROVOCĂRI LA BENEFICII

Nr. 14

Olga Găgăuz,
doctor în sociologie

Chișinău 2012

www.viitorul.org

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiative publice, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

str. Iacob Hâncu 10/1, Chișinău
MD-2005 Republica Moldova
373 / 22 221844 tel
373 / 22 245714 fax
office@viitorul.org
www.viitorul.org

Fundația Friedrich Ebert (FES) este o fundație politică, social-democrată germană scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății.

Cu Republica Moldova, Fundația Friedrich Ebert și-a început colaborarea în anul 1994 prin intermediul Biroului Regional de la Kiev, iar din octombrie 2002, la Chișinău activează un birou permanent al Fundației.
Tel.: (373 22) 885830
E-mail: fes@fes.md

Monitorul Social apare cu sprijinul Fundației Friedrich Ebert.

Coordonator Ediție: Ghenadie Mocanu

Asistent cercetare: Tatiana Solonari

Opiniile exprimate aparțin autorilor. Nici Administrația IDIS „Viitorul” și nici Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații.

Pentru mai multe informații asupra acestei publicații ori asupra abonamentului de recepționare a publicațiilor editate de către IDIS, vă rugăm să contactați direct Serviciul de Presă și Comunicare Publică al IDIS „Viitorul”. Persoana de contact: Diana Lungu - diana.lungu@viitorul.org.

Adresa de contact:
Chișinău, Iacob Hâncu 10/1, 2004, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 21 09 32
Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org

Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină referință la IDIS „Viitorul”.

ISBN

SUMAR:

Introducere	3
I. ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI ÎN VIZORUL COMUNITĂȚII EUROPENE	4
1. Abordarea problemei îmbătrânirii populației în Uniunea Europeană: scurt istoric.....	5
2. Cadrul național în problemele îmbătrânirii populației	7
II. CARACTERISTICI ȘI TENDINȚE ALE EVOLUȚIEI DEMOGRAFICE	10
1. Unele considerații cu privire la definirea gradului de îmbătrânire demografică.....	10
2. Dinamica procesului de îmbătrânire a populației în Republica Moldova	11
3. Îmbătrânirea demografică în profil teritorial.....	19
4. Evaluarea prospectivă a îmbătrânirii demografice	22
III. PROVOCĂRILE MAJORE ALE ÎMBĂTRÂNIRII POPULAȚIEI	26
RECOMANDĂRI.....	30
Platforma de discuții.....	34
Alexandre Sidorenko, Consultant, European Centre for Social Welfare Policy and Research, Viena, Austria.....	33
Gheorghe Țurcanu, viceministrul Sănătății R. Moldova.....	34
Valeriu Sainsus, conferențiar universitar, demograf, Academia de Studii Economice din Moldova	37
Valeriu Scutelnic, primarul satului Bîrnova, Ocnița.....	38

INTRODUCERE

În anul 2012 se împlinesc 10 ani de la adoptarea *Planului Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea*. La inițiativa Comisiei Europene, anul 2012 a fost proclamat **Anul european al îmbătrânirii active și al solidarității între generații**, care oferă noi oportunități de colaborare și sinergie, având drept scop să aducă în prim-plan contribuția persoanelor în vârstă la dezvoltarea societății, precum și să încurajeze guvernele și societatea în ansamblu să ia măsuri pentru a favoriza îmbătrânirea activă și pentru a spori solidaritatea dintre generații.

În condițiile creșterii vertiginoase a numărului persoanelor vârstnice, îmbătrânirea activă este esențială pentru a menține solidaritatea dintre generații. Totodată, acest deziderat poate avea succes numai într-o societate construită pe solidaritate și cooperare între generații. Guvernele și toți actorii sociali au sarcina de a crea condițiile favorabile îmbătrânirii active și asigurării unui mod de viață autonom, prin acțiuni în domenii precum, ocuparea forței de muncă, asistența medicală, serviciile sociale, învățarea de-a lungul vieții, voluntariatul, adaptarea locuințelor, serviciile IT și de transport.

Cunoaștem că durata medie a vieții cetățenilor europeni este în continuă creștere și că, în același timp, aceștia îmbătrânesc, având o stare de sănătate mai bună și capacități funcționale mai mari în comparație cu generațiile precedente – potențial care urmează a fi valorificat. Menținerea sănătății și a statutului de

membri activi, independenți și implicați în societate este obiectivul principal al societăților îmbătrânite demografic cu referire la persoanele în vârstă.

Anul european 2012 vizează promovarea îmbătrânirii active în trei domenii:

Ocuparea forței de muncă. În condițiile în care speranța de viață crește continuu, se mărește numărul și ponderea persoanelor vârstnice în structura populației, multe state recurg la creșterea vârstei de pensionare. În acest context, este deosebit de importantă crearea condițiilor ca oamenii în vârstă prepen-sionară și pensionară să nu fie discriminați pe piața muncii, având posibilitate să rămână în câmpul muncii și să-și împărtășească experiența îndelungată.

Participarea la viața societății. O bună parte a persoanelor vârstnice exercită diferite activități (au grijă de nepoți, rude apropiate, participă la viața culturală, activează ca voluntari etc.) însă eforturile acestora sunt deseori neglijate. Este important ca autoritățile și societatea să contribuie la crearea unui cadru mai favorabil pentru astfel de contribuții.

Traiul independent. Odată cu înaintarea în vârstă crește numărul persoanelor afectate de boli cronice și dizabilități. De aceea, unele modificări ale mediului social pot contribui la crearea condițiilor favorabile pentru ca oamenii în etate să ducă o viață sănătoasă și împlinită.

Pentru atingerea acestor obiective societatea trebuie sensibilizată asupra creșterii

rapide a populației în vârstă, consecințelor multiple și complexe provocate de acest fenomen. Îmbătrânirea populației nu modifică doar structura de vârstă a populației, ci are repercusiuni în diferite domenii, inclusiv în compoziția efectivului forței de muncă și creșterea economică viitoare, structurile familiale și solidaritatea între generații, fondurile sociale și redistribuirea resurselor, ocrotirea sănătății și asistența socială, infrastructura necesară, locuințe și transport, educație, consum și petrecerea timpului liber.

Eforturi pentru diminuarea efectelor negative ale îmbătrânirii populației în țările economic dezvoltate sunt întreprinse de mai mult timp. Îmbătrânirea lentă a acestora facilitează adaptarea vieții economice și sociale la noile realități demografice și favorizează identificarea resurselor financiare pentru acoperirea necesităților apărute.

Republica Moldova, ca și alte țări în tranziție, se caracterizează printr-un proces mai rapid de îmbătrânire demografică, care se derulează în condițiile deteriorării situației economice și sociale, ceea ce a diminuat considerabil capacitatea de constituire a resurselor financiare reclamate de implicațiile îmbătrânirii. În prezent, resursele pe care statul le poate asigura în acest domeniu

sunt limitate, dar această situație nu poate servi în calitate de argument pentru a amâna elaborarea unor măsuri ce țin de diminuarea efectelor negative ale îmbătrânirii populației. Direcțiile prioritare urmează a fi concepute pe termen lung și foarte lung, iar acțiunile pentru realizarea lor vor putea fi implementate în timp, pe măsura creșterii posibilităților economiei naționale.

Este foarte important să sensibilizăm opinia publică cu privire la situația demografică actuală, la problema îmbătrânirii populației, care va solicita în viitorul apropiat o creștere semnificativă a cheltuielilor publice pentru menținerea sistemului de sănătate, de asigurare și de asistență socială a persoanelor în vârstă, inclusiv pentru asigurarea sustenabilității sistemului de pensionare ș.a.

Cultura demografică este indispensabilă înțelegerii felului în care o populație evoluează în timp, care sunt componentele evoluției, prin ce mecanisme se produc schimbările structurale, ce implicații demografice și socioeconomice au aceste schimbări, care este responsabilitatea individului față de societate, legătura dintre comportamentul demografic individual și sănătatea demografică a națiunii și binele individual și, nu în ultimul rând, rolul solidarității între generații.

I. ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI ÎN VIZORUL COMUNITĂȚII EUROPENE

1. Abordarea problemei îmbătrânirii populației în Uniunea Europeană: scurt istoric

Evoluția proceselor demografice, implicațiile lor multiple, precum și situația persoanelor vârstnice au provocat interesul Comunității Europene față de fenomenul îmbătrânirii populației încă din anii 1980, acest fapt găsindu-și concretizare în mai multe rezoluții ale Parlamentului European. Astfel, deciziile Consiliului European din 1991 și 1992 în favoarea persoanelor vârstnice și declararea „Anului european al persoanelor vârstnice” (1993) au accentuat rolul important pe care Comunitatea trebuie să-l joace în sensibilizarea societăților cu privire la provocările îmbătrânirii populației pe termen lung, solidaritatea între generații constituind elementul central în abordarea problemelor vizate.

În anii 1995 și 1997 au fost elaborate două rapoarte demografice și un raport privind modernizarea sistemului protecției sociale, în care au supus evaluării impactul politic al modificării structurii populației în Uniunea Europeană. În 1999 Comisia a organizat un colocviu european, având drept scop analiza profundă a problemelor ce țin de ocuparea forței de muncă, serviciile de îngrijire medicală și de sănătate, reforma regimurilor de pensionare și solidarita-

tea între generații. Lucrările colocviului au fost reflectate în documentul intitulat „*O societate pentru toate vârstele – ocupare, sănătate, pensio-nare și solidaritate intergenerațională*”.

În cadrul celei de-a doua Adunări Mondiale privind îmbătrânirea populației (Madrid, 2002) au fost analizate rezultatele obținute privind realizarea deciziilor primei conferințe în problemele îmbătrânirii populației (1982) și s-a aprobat strategia de acțiuni la nivel global, care a devenit un moment de cotitură pentru comunitatea internațională în ceea ce privește necesitatea creării unei societăți favorabile pentru toate vârstele. În acest context, au fost elaborate următoarele direcții prioritare: oameni în etate și dezvoltarea societății; fortificarea sănătății și bunăstării vârstnicilor; crearea mediului confortabil și favorabil pentru viață.

Pentru prima dată elaborarea planului de acțiuni s-a bazat pe o abordare complexă, activitatea în domeniul îmbătrânirii populației fiind corelată cu alte direcții ale dezvoltării socio-economice și drepturile omului, aprobate în cadrul conferințelor și reuniunilor ONU la cel mai înalt nivel din anii '90 ai secolului trecut. Comisia ONU, o dată la cinci ani, examinează și evaluează progresele obținute în realizarea celor 10 obiective ale Planului de Acțiuni de la Madrid:

- asigurarea reflectării organice a problemelor îmbătrânirii în toate sferele politice pentru a armoniza societatea și economia cu schimbările demografice și pentru a crea o societate accesibilă

pentru toate vârstele;

- asigurarea integrării depline și participării vârstnicilor la viața socială;
- contribuirea la dezvoltarea unei economii echitabile și stabile corespunzătoare problemelor îmbătrânirii;
- ajustarea sistemului protecției sociale, având în vedere schimbările demografice și urmările lor sociale și economice;
- asigurarea posibilității forței de muncă să reacționeze la urmările economice și sociale ale îmbătrânirii;
- contribuirea la formarea continuă și adaptarea sistemului de educație la condițiile schimbărilor economice, sociale și demografice;
- obținerea asigurării calității vieții la orice vârstă și păstrarea independenței, inclusiv sănătatea și bunăstarea;
- luarea în considerație a factorilor de gen în societatea îmbătrânită;
- acordarea suportului familiilor care îngrijesc persoane în vârstă și consolidarea solidarității dintre diferite generații și în cadrul unei generații;
- contribuirea la implementarea Strategiei regionale pentru realizarea în cadrul colaborării regionale.

În anul 2005 Comisia Comunităților Europene a difuzat Cartea Verde „Confruntarea cu schimbările demografice: o nouă solidaritate între generații” (Confronting demographic change: a new solidarity between the generations) în care nu era efectuată doar analiza situației demografice, implicațiilor economice și sociale, ci și tentativa de a sonda opinia guvernelor statelor membre cu privire la necesitatea unei abordări comune a problemei îmbătrânirii populației, acestea fiind invitate

să se pronunțe asupra următoarelor chestiuni: *„Sunteți de părere că discutarea evoluțiilor demografice și gestionarea impactului acestora ar trebui să aibă loc la nivel european? Dacă da, care ar trebui să fie obiectivele și ce domenii de politică sunt vizate?”* În martie 2006 Parlamentul European a adoptat o rezoluție asupra documentului, care a reflectat pozițiile naționale și anume că nu este nevoie de abordarea problemelor demografice la nivelul UE și de formulare a politicilor comunitare. Cu toate acestea, documentul atenționează asupra necesității de adoptare a unor politici naționale menite să diminueze consecințele negative ale îmbătrânirii populației.

În anul 2008 a ieșit de sub tipar raportul Băncii Mondiale „De la roșu la gri. A treia tranziție a populațiilor în curs de îmbătrânire din Europa de Est și fosta URSS”, în care s-a încercat determinarea posibilului impact al acestei a treia tranziții. Raportul sugerează două mesaje centrale, care sunt analizate prin suprapunere peste diversele modalități de îmbătrânire din regiune:

- De la roșu la verde: îmbătrânirea nu înseamnă neapărat și încetinire. Îmbătrânirea nu e un semn de stopare a dezvoltării – dacă țările pun în aplicare politici care să stimuleze productivitatea și participarea la forța de muncă.
- De la deficit financiar la echilibru: implementarea unor politici înțelepte poate diminua impactul cheltuielilor legate de îmbătrânire. Se cunoaște foarte bine ce politici sunt necesare pentru a face față saltului preconizat în cheltuielile publice – în special impactului asupra sistemului de pensii și de sănătate. Ele doar trebuie adoptate și implementate.

Proclamarea în 2012 a **Anului european al îmbătrânirii active și al solidarității între generații** este următoarea decizie în abordarea și sintetizarea problemelor îmbătrânirii populației, efectelor și sfidărilor procesului dat, precum și măsurilor pe care Europa le-a luat sau pe care le consideră necesare, pentru a face față provocărilor demografice.

2. Cadrul național în problemele îmbătrânirii populației

Republica Moldova a aderat la *Strategia Regională pentru Implementarea (RIS) Planului Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea (MIPAA)* în 2002, astfel confirmând angajamentul de a contribui la soluționarea problemelor persoanelor în etate și de a consolida dialogul, parteneriatele și procesul de planificare pentru îmbunătățirea calității vieții persoanelor vârstnice. Pe parcursul deceniului trecut o atenție deosebită a fost acordată definirii strategiilor și acțiunilor concrete în domeniul îmbătrânirii populației și alinierii politicilor socio-economice naționale la cadrul relevant regional și internațional. În 2007 și 2011 au fost elaborate rapoartele naționale cu privire la implementarea MIPAA, care au cuprins informațiile din domeniile publice și ale societății civile cu privire la măsurile naționale de realizare a celor 10 angajamente prioritare întru susținerea persoanelor vârstnice. În pofida faptului că există multe probleme în ceea ce privește situația acestei categorii a populației, pe parcursul ultimului deceniu au fost întreprinse un șir de măsuri în acest domeniu: diminuarea sărăciei, care a contribuit

la reducerea excluziunii sociale a persoanelor în etate; acțiuni de protecție a copiilor și vârstnicilor rămași fără îngrijirea membrilor familiei, plecați la muncă peste hotare; dezvoltarea sistemului integrat de servicii sociale pentru crearea oportunităților mai bune de incluziune socială a persoanelor în dificultate; inițierea serviciilor paliative/geriatrie ș.a.; inițierea reformei sistemului de pensionare (majorarea vârstei de pensionare pentru unele categorii de cetățeni, majorarea stagiului de cotizare pentru bărbați, de la 30 ani până la 35, cu câte 6 luni anual).

Crearea *Comisiei naționale pentru populație și dezvoltare (CNPd)* în 2007, pe lângă Prim-ministru, în calitate de mecanism de coordonare în domeniul demografic, a contribuit la consolidarea activității diferitelor structuri în domeniul demografic, astfel, evoluția populației și racordarea acesteia la dezvoltarea socio-economică durabilă a țării devenind una din direcțiile prioritare în activitatea Guvernului.

Un pas important în gestionarea proceselor demografice îl reprezintă adoptarea *Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025)*, prin Hotărârea Guvernului nr.768 din 12 octombrie 2011. Printre obiectivele prioritare ale acestui program pot fi menționate:

- promovarea politicilor de stimulare a natalității, reducerea morbidității, mortalității și a migrației, în vederea diminuării declinului demografic;
- gestionarea eficientă a problemelor de îmbătrânire demografică, integrarea în strategiile de dezvoltare a obiectivelor de adaptare la schimbările în structura populației și de ameliorare a indicatorilor calitativi ai capitalului uman;

- promovarea multilaterală a politicilor familiale și a solidarității între generații;
- implementarea unui mecanism unic de elaborare a prognozelor demografice și utilizarea plenară a acestora în programele de dezvoltare și planificare.

În anul curent, conform recomandării Comisiei Economice pentru Europa a ONU (UNECE), a fost elaborat *Ghidul de parcurs (Road Map)* pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politicile de dezvoltare generale și sectoriale în scopul integrării mai sporite a persoanelor vârstnice în viața socială, economică, politică și culturală. Ghidul de parcurs este destinat pentru adaptarea la fenomenul de îmbătrânire demografică a populației, pentru asigurarea realizării angajamentelor MIPAA/RIS, precum și oportunităților egale pentru persoanele vârstnice la bunăstare și participare la viața socială.

Supportul analitico-științific în elaborarea și implementarea politicilor în domeniul îmbătrânirii populației îl constituie cercetările realizate de instituțiile științifice academice, universitare și colective de experți naționali. Printre cele mai relevante cercetări pot fi menționate următoarele:

- Cartea Verde a Populației Republicii Moldova, 2009;
- Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale / G.Paladi, O.Gagauz, O.Penina. AȘM, IIEȘP. Chișinău, 2009;
- Protecția pensionarilor: priorități și debateri curente. Monitor Social, nr.2, 2010. IDIS, Chișinău, 2010;
- Vârstnicii în Republica Moldova. Edițiile pentru 2008, 2009 și 2010, BNS.

- Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare. Chișinău, 2011.
- Studiul privind îmbătrânirea populației realizat de un grup de experți naționali în perioada februarie-decembrie 2011, sub egida CNPD, la solicitarea Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, cu suportul Departamentului ONU pentru Afaceri Economice și Sociale (UNDESA) și Fondului ONU pentru Populație (UNFPA).

Studiile realizate conțin recomandări practice pentru autoritățile publice, ce le va permite să reacționeze eficient, prin elaborarea politicilor, față de declinul și îmbătrânirea populației.

Din cele menționate, rezultă că problema îmbătrânirii populației se află pe agenda autorităților naționale, comunității științifice și a societății civile. Este important ca măsurile care au fost și vor fi întreprinse să aibă un caracter consecutiv, complex și de lungă durată. Cu toate că problema îmbătrânirii populației a devenit un subiect important pe agenda factorilor de decizie, recomandările și obiectivele trasate au un caracter general, mecanismele de realizare a acestora și indicatorii de progres fiind slab determinate.

II. CARACTERISTICI ȘI TENDINȚE ALE EVOLUȚIEI DEMOGRAFICE

1. Unele considerații cu privire la definirea gradului de îmbătrânire demografică

În raportul ONU cu privire la analiza modificării structurii pe vârste a populației în anii 1950-2050 se menționează că secolul actual va fi martorul unei îmbătrâniri rapide a populației, care este un fenomen global și afectează viața tuturor oamenilor. Problema principală, determinată de transformarea structurii pe vârste a populației, constă în multitudinea și complexitatea consecințelor îmbătrânirii populației, iar rezolvarea lor poate fi împiedicată de faptul că instituțiile sociale ale societății contemporane s-au format în condițiile populației tinere¹.

Îmbătrânirea demografică prezintă o deplasare a structurii pe vârste a populației spre vârstele mature și este determinată de procesul tranziției demografice (tranziția de la niveluri înalte ale natalității și mortalității, specifice regimului de reproducere a societăților agrare, la niveluri scăzute ale natalității și mortalității, caracteristice societăților industriale).

Măsurarea îmbătrânirii demografice se face în baza definirii pragului bătrâneții – o noțiune condițională, care, de regulă, se stabilește aproape de vârsta modală de pensionare (cea mai frecventă vârstă), pentru comodi-

tate fiind aleasă vârsta care se împarte la cinci. În prezent, în UE și OCDE pragul bătrâneții este stabilit la 65 de ani, în publicațiile ONU sunt utilizate două variante: 60 și 65 ani.

Pentru a măsura nivelul îmbătrânirii, sunt elaborate formule de calcul, cea mai cunoscută fiind cea propusă de cercetătoarea franceză J. Beaujeu-Garnier care, ulterior a fost dezvoltată de savantul polonez E. Rosset. Conform formulei lui Rosset, îmbătrânirea demografică începe atunci când ponderea populației în vârstă de 60 de ani și peste depășește pragul de 12%. Conform formulei ONU, populația cu ponderea persoanelor în vârstă de 65 de ani și peste, la nivelul de 4-7% se consideră în pragul îmbătrânirii demografice, 7% și mai mult – îmbătrânită. Ambele formule au fost elaborate atunci când populația celor mai dezvoltate state din punct de vedere economic a fost încă relativ tânără. Pragul îmbătrânirii de 7% pentru vârstele de 65 de ani și peste a fost atins în multe țări dezvoltate încă la începutul secolului XX, iar în Franța și Suedia încă în secolul al XIX-lea. Noul prag al îmbătrânirii, determinat la valoarea de 14%, este depășit sau va fi depășit de toate țările dezvoltate, de aceea, un nou prag, de 21%, se examinează ca fiind noul hotar al îmbătrânirii. În viitorul cel mai apropiat acesta va fi depășit de cele mai îmbătrânite demografic țări europene, iar către anul 2050, conform prognozelor demografice, el va fi depășit în mai mult de 60 țări ale lumii. Pentru indicatorul "ponderea populației în vârstă de 60 de ani și peste" în calitate de valoare li-

¹ United Nations (UN). *World Population Ageing: 1950-2050*. www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050

mită este propus pentru perspectivă, până în anul 2050, pragul de 1/3 din populație.² Japonia, cu cea mai îmbătrânită populație se apropie de acest prag, iar către anul 2050 proporția populației în vârstă de 60 de ani și peste poate ajunge la valoarea de 44%.

Sunt reexamineate nu doar hotarele îmbătrânirii demografice, ci și limitele de vârstă ale bătrâneții. Cercetările gerontologice și demografice demonstrează că persoanele vârstnice în țările cu valorile înalte ale duratei medii a vieții, în comparație cu persoanele de aceeași vârstă care au trăit jumătate de secol în urmă, au sănătatea mai bună și speranța de viață mai mare. În prezent, la categoria "bătrânilor tineri" se referă persoanele în vârstă de până la 75 de ani, iar "bătrânilor bătrâni" - în vârstă de 75 de ani și mai mult.

În afara de acestea, se propune ca indicatorii tradiționali ai îmbătrânirii demografice calculați în baza vârstei cronologice să fie înlocuiți de calcularea prospectivă a vârstei, deci să trecem de la calcularea anilor trăiți la calcularea celor care urmează să fie trăiți la o anumită vârstă (de exemplu, la vârsta de 60 de ani). Aceasta va permite de a lua în calcul creșterea considerabilă a duratei medii a vieții și variațiile acesteia pe regiuni și țări.

2. Dinamica procesului de îmbătrânire a populației în Republica Moldova

Îmbătrânirea demografică este cea mai importantă și durabilă schimbare pe care o cunoaște structura pe vârste a unei populații în

procesul tranziției demografice. Mecanismul este bine cunoscut:

- scăderea de durată a natalității - factor cauzal major;
- în țările dezvoltate procesul a fost și este intensificat, începând din anii 1970, de un recul mai important al mortalității la vârstele avansate, comparativ cu celelalte vârste;
- migrația poate accentua sau diminua procesul, în funcție de dimensiunea migrației și de geografia fluxurilor.

În Republica Moldova îmbătrânirea demografică s-a declanșat mai târziu în raport cu multe din țările europene dezvoltate pentru că și scăderea natalității a început cu un decalaj.

Nivelul procesului a fost, și mai este încă, mai redus, dar viteza este mai ridicată, pe fondul scăderii rapide și masive a natalității după anii 1990 și menținerii acesteia la o valoare extrem de mică până în prezent.

Analiza datelor statistice ne demonstrează că la etapa actuală procesele demografice din Republica Moldova încep să se înscrie în modelul tranziției demografice prin care au trecut în ultimele decenii țările dezvoltate și care se caracterizează prin trecerea de la niveluri înalte ale mortalității și natalității la niveluri mai scăzute. Având un caracter inevitabil legat de tendința generală de modernizare a societății, tranziția demografică în Republica Moldova comportă unele particularități specifice din cauza schimbărilor negative a nivelurilor mortalității și a unei scăderi rapide a natalității, ceea ce va contribui mult la sporirea ritmurilor de îmbătrânire demografică a populației.

Scăderea natalității după 1990 a diminuat populația tânără, de la baza piramidei

² Lutz W., Sanderson W. & Scherbov S. Global and regional population ageing: How Certain Are We of its dimensions? Population Ageing, 2008, nr.1, p. 75-97

vârstelor, astfel, modificând forma piramidală a acesteia. În mod automat, ponderea populației vârstnice (60 ani și peste) a cunoscut o creștere consistentă, mărin gradul de îmbătrânire demografică a populației țării (fig.1).

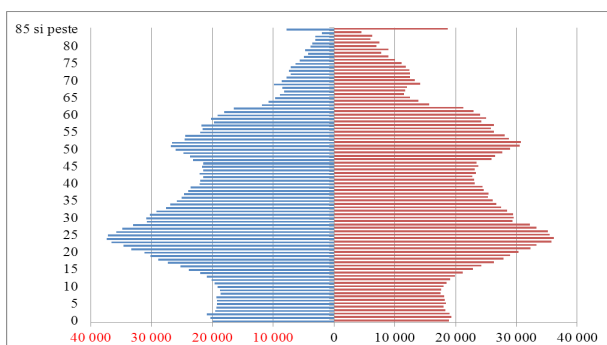

Fig.1. Populația stabilă pe vârste și sexe, la 1 ianuarie 2012

Sursa: BNS

Deși în Republica Moldova coeficientul îmbătrânirii populației constituie 14,8, fiind în creștere constantă pe parcursul ultimilor 40 de ani, ea nu este cea mai îmbătrânită țară de pe continentul european: o bună parte a țărilor europene economic dezvoltate sunt cu mult mai îmbătrânite, coeficientul de îmbătrânire având o valoare de circa două ori mai mare (de exemplu, Italia, Germania, Austria, Franța). Însă, țările dezvoltate au devenit bogate înainte de a deveni îmbătrânite, pe când Republica Moldova a devenit îmbătrânită demografic înainte de a fi dezvoltată economic. Aceasta este una din fațetele principale ale evoluției acestui fenomen în țara noastră.

Cu toate că în ultimii 10 ani Republica Moldova a îmbătrânit continuu, analiza modificărilor în structura pe vârste a populației demonstrează că schimbările intervenite au fost deosebit de favorabile din punctul de vedere al dezvoltării socio-economice. Printre acestea urmează să menționăm următoarele:

- în anii 2000-2007 în vârsta de pensio-

nare au intrat generațiile puțin numeroase născute în anii postbelici, astfel, efectivul acestora micșorându-se cu 19 mii, ceea ce a avut un impact favorabil asupra sistemului de pensionare;

- numărul populației cu vârsta aptă de muncă a fost în creștere continuă, datorită faptului că pe piața muncii intrau generațiile numeroase născute în anii 1980-1990. În perioada anilor 2000-2011 efectivul acestui contingent a crescut cu circa 200 mii (9%). În plus, a avut loc întinerirea acestui contingent de populație;
- creșterea populației cu vârsta economic activă și reducerea numărului de persoane aflate în întreținere (numărul de copii în vârstă 0-15 ani s-a redus în anii 2000-2011 cu circa 290 mii) a contribuit la reducerea semnificativă a ratei de dependență demografică (numărul persoanelor cu vârsta inaptă de muncă la 100 persoane cu vârsta aptă de muncă) de la 65,8 în anul 2000 la 50,1 în anul 2011;
- până în 2005, numărul de femei cu vârstă reproductivă a atins valoarea maximă (1023,4 mii), în toți acești ani menținându-se la niveluri foarte ridicate. În plus, începând cu anul 2005, a fost în creștere continuă efectivul femeilor din principalul segment de vârstă pentru reproducere (20-30 ani), atingând în anul 2011 valoarea maximă – 362,9 mii. Aceste schimbări conjuncturale au avut un impact pozitiv asupra ratei natalității, care a crescut lent începând cu anul 2002;

În toți acești ani a continuat să crească numărul tinerilor - băieți și fete, care au in-

trat în vârstă studenției, precum și a tinerilor care ajungeau la vârstă militară. Astfel, coraportul dintre cele trei grupe mari de vârstă (copii, adulți și vârstnici) către anul 2012 a evoluat în felul următor: ponderea copiilor în structura generală a populației a scăzut de două ori în comparație cu anul 1959, iar ponderea persoanelor în vârstă de 60+ ani a crescut de două ori. Constatăm creșterea esențială a contingentului populației în vârstă aptă de muncă până la 68,9% (fig.2).

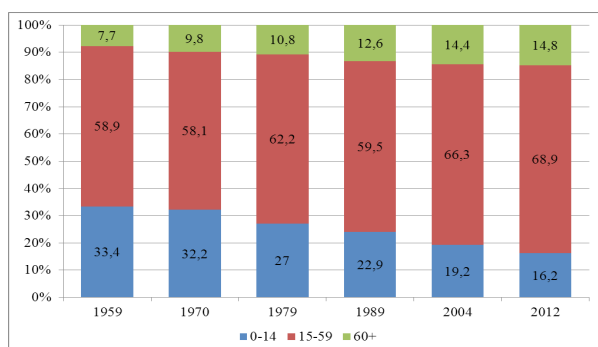

Fig.2 Structura populației pe grupe de vârstă

Sursa: Calculat pe baza datelor recensămintelor și a numărului populației la începutul anului 2012

Notă: Anii 2004, 2012 - fără populația din partea stângă a Nistrului și mun. Bender.

Această situație, când în structura populației se majorează ponderea adulților, se datorează reducerii natalității, respectiv, scăderii ponderii copiilor în efectivul populației și creșterii speranței de viață la naștere. Ca rezultat, pe parcursul perioadei anumite, numărul lucrătorilor potențiali raportați la o persoană în întreținere (copiii și vârstnicii) este în creștere, până la atingerea unei valori maxime. Din punct de vedere economic, această situație este optimă, ținând cont de perspec-

tiva beneficiilor apărute ca urmare a scăderii sarcinii demografice (se consideră că populația în vârstă aptă de muncă produce mai mult, decât consumă, iar diferența se repartizează între persoanele întreținute – copii și vârstnici). Având condiții egale în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, șomajul, productivitatea muncii și alte aspecte, asemenea situații duc la creșterea produsului intern brut pe cap de locuitor, astfel oferind populațiilor "dividendul demografic" la prima etapă a tranziției demografice, de fapt pentru scăderea fertilității. În majoritatea țărilor europene această etapă în evoluția populației este practic finisată, Republica Moldova încă mai are o rezervă în acest sens. De menționat că există dovezi empirice solide care demonstrează că factorii demografici au un impact important, statistic semnificativ, asupra coeficienților agregați ai acumulărilor și creșterii economice. Estimările dividendelor demografice pentru diferite țări ale lumii au condus la concluzia că dividendul demografic potențial are o importanță deosebită pentru toate țările, rezultatul depinde, însă, de valorificarea acestuia. La nivelul macro, această perioadă se caracterizează prin majorarea posibilităților de direcționare a fondurilor publice în sectorul de producere, creșterea ocupării forței de muncă, precum și dezvoltarea infrastructurii sociale (investiții suplimentare în ocrotirea sănătății, educație etc.) La nivelul micro, dividendul demografic se manifestă prin creșterea posibilităților gospodăriilor casnice de ameliorare a standardelor de viață, investiții în educație, acumularea surselor bănești.

Cât privește Republica Moldova, acest dividend demografic, sau "fereastra oportunităților", după anii 1990, nu a fost utilizat în măsură cuvenită. În primul rând,

această perioadă a coincis cu transformările socio-economice și politice radicale, însoțite de criza socio-economică de lungă durată. Lipsa locurilor de muncă, deprecierea veniturilor și a acumulărilor, șomajul, au împins o bună parte a populației să emigreze peste hotare în căutarea unui loc de muncă. Aproape două decenii migrații moldoveni contribuie la dezvoltarea economiilor altor țări, în multe cazuri lucrând ilegal, fiind neprotejați social atât din perspectiva actuală, cât și cea legată de vârsta de pensionare.

În Republica Moldova perioada ”ferestre oportunităților” încă nu s-a epuizat, însă această etapă este foarte aproape. În prezent, se încheie etapa depopulării cu dividendul demografic, când reducerea numărului populației este însoțită de majorarea contingentului în vârstă aptă de muncă. În viitorul apropiat, după cum ne demonstrează toate prognozele demografice, începe altă etapă – depopularea fără dividendul demografic: populația în vârstă aptă de muncă se va reduce continuu, provocând creșterea sarcinii demografice.

În numeroase lucrări și rapoarte se manifestă îngrijorarea cu privire la îmbătrânirea populației și majorarea sarcinii economice asupra populației active, astfel pe prim-plan fiind înaintate efectele negative ale procesului dat. Această tratare unilaterală a îmbătrânirii populației subapreciază avantajele modernizării demografice, probabil, din cauza noutății fenomenului respectiv.

Piramida vârstelor se transformă ireversibil, deoarece în rezultatul reducerii nivelului mortalității, se schimbă radical structura timpului vieții, se majorează timpul trăit de fiecare cohortă de vârstă medie și înaintată și, corespunzător, cota lui în totalul timpului fiecărei

generații.

Spre deosebire de țările europene economic dezvoltate, procesul îmbătrânirii demografice în Republica Moldova este cauzat preponderent de scăderea fertilității, pe când reducerea mortalității are un rol nesemnificativ. Mortalitatea contribuie la îmbătrânirea populației dacă se îndeplinesc două condiții: un număr mai mare a populației ajunge la vârste înaintate și în aceste vârste crește speranța de viață. În Republica Moldova aceste două condiții nu se îndeplinesc, respectiv dinamica mortalității nu a condiționat îmbătrânirea populației.

Deși în ultimii ani observăm o evoluție pozitivă în domeniul mortalității, ceea ce se manifestă prin creșterea speranței de viață la naștere, în comparație cu alte țări europene Republica Moldova se înscrie în grupa statelor cu un nivel comparativ scăzut al acesteia: 66,8 ani pentru bărbați și 74,9 pentru femei (în anul 2011). Valoarea medie a speranței de viață la naștere în 53 de țări a regiunii europene constituie 72 de ani pentru bărbați și 80 de ani pentru femei. În afara de aceasta, valori scăzute ale parametrilor standardului de viață contribuie la menținerea unei valori scăzute a duratei medii de viață sănătoasă (HLY – healthy life years, sau DFLE – disability-free life expectancy) și creșterea duratei medii de viață cu incapacitate. În țările europene economic dezvoltate valoarea acestui indicator depășește 70 de ani, în schimb, în țările europene în tranziție el variază în limitele de la 58 până la 66 ani, cea mai scăzută valoare a lui fiind înregistrată în țările CSI: Belarus, Ucraina, Rusia și Republica Moldova (fig. 3 și 4).

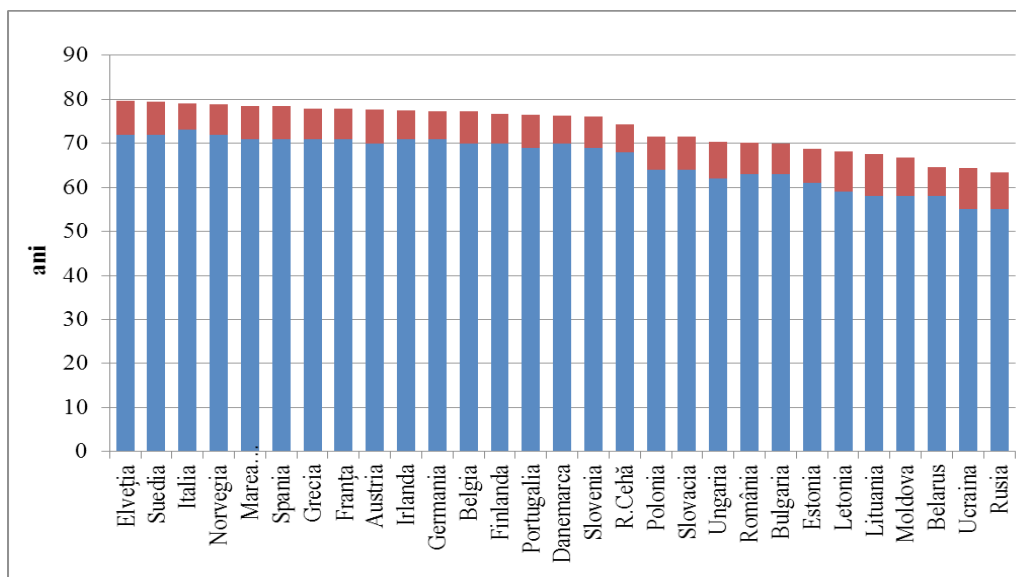

Fig. 3. Speranța de viață la naștere (albastru+roșu) și speranța de viață sănătoasă la naștere (albastru), în țările europene, anii 2010-2011

Sursa: Eurostat

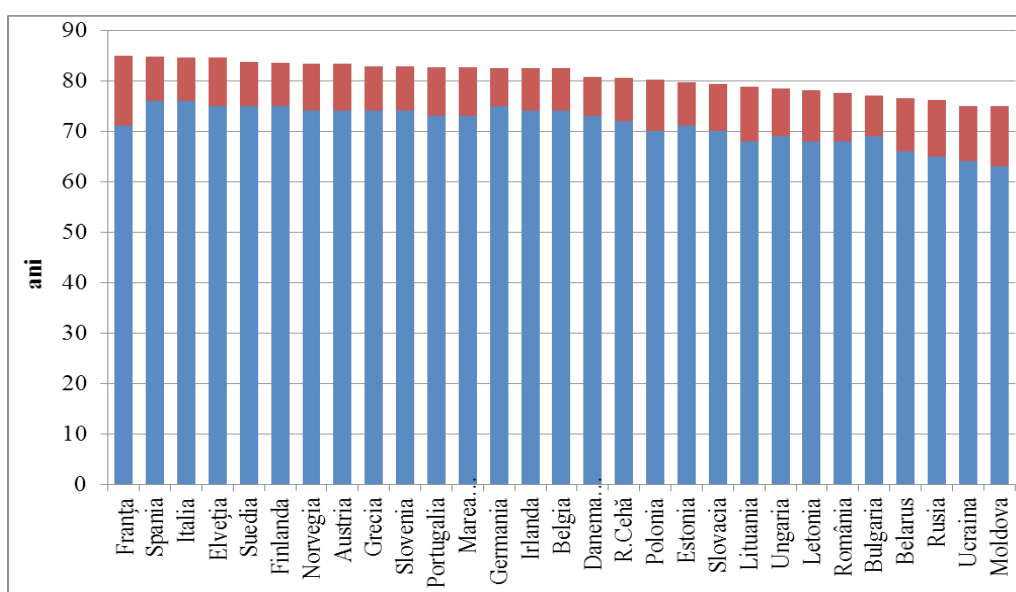

Fig. 4. Speranța de viață la naștere (albastru+roșu) și speranța de viață sănătoasă la naștere (albastru), în țările europene, anii 2010-2011

Sursa: Eurostat

Speranța de viață sănătoasă la naștere, precum și la vârsta de 65 ani, în țările europene economic dezvoltate a crescut mai repede decât speranța de viață generală. Ca rezultat, europenii trăiesc mai mult, crește durata medie a vieții trăite fără maladii și dizabilități. Acest

fapt este în concordanță cu progresul obținut în domeniul ocrotirii sănătății și promovarea modului de viață sănătos. În spațiul CSI tranziția economică de lungă durată, reformarea sistemelor de sănătate, scăderea nivelului de trai al populației rămân în continuare factori

determinanți care împiedică creșterea speranței de viață la naștere și a duratei medii de viață sănătoasă.

Pe parcursul ultimelor două decenii speranța de viață la vârsta de 60 de ani nu s-a modificat semnificativ, dinamica acesteia înregistrând un caracter neuniform. Cu toate că în ultimii ani observăm o dinamică pozitivă, este devreme să afirmăm ca s-a stabilit o tendință fermă de creștere a acestui indicator (fig.5).

de îmbătrânire a populației. S-a creat o situație paradoxală: pe de o parte, mortalitatea înaltă este incontestabilă și este un fenomen negativ, pe de altă parte, ea împiedică amploarea îmbătrânirii populației, care îngrijorează societatea prin consecințele sale economice și sociale.

Migrația populației, de asemenea, are un impact negativ asupra dinamicii efectivului și structurii populației, contribuind la amploarea procesului de îmbătrânire demografică. În

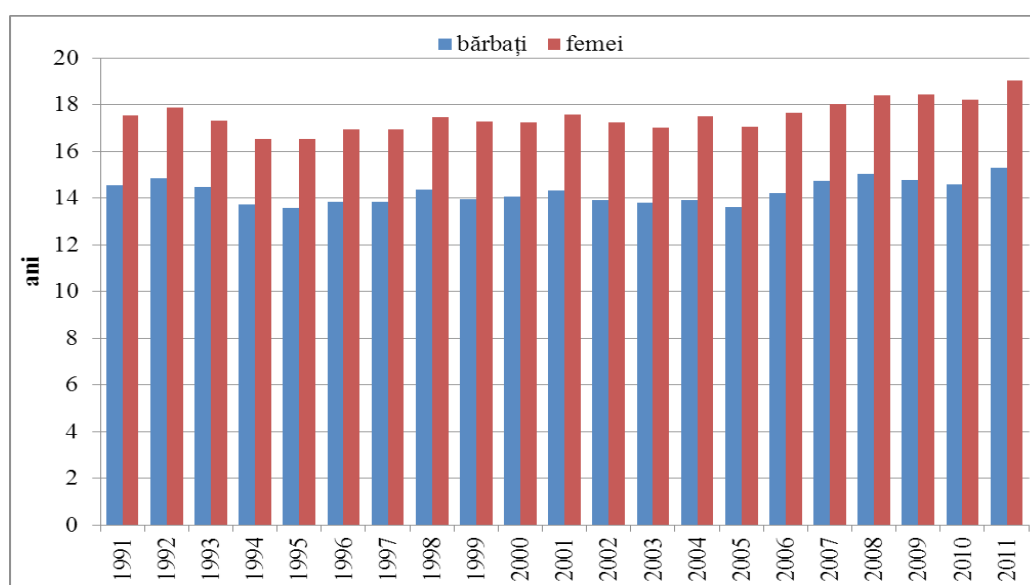

Fig. 5. Speranța de viață la vârsta de 60 de ani, Republica Moldova, anul 2011

Sursa: IIEȘP al AȘM, Sector Demografie

Pe de altă parte, domeniul mortalității, spre deosebire de alte influențe negative, nu provoacă distorsiuni în structura pe vârste a populației, însă are un impact asupra evoluției acesteia, împiedicând îmbătrânirea populației pe contul creșterii speranței de viață, în special la vârstele adulte. În afara de acestea, mortalitatea extrem de înaltă a bărbaților cu vârsta aptă de muncă implică disproporții semnificative pe sexe, provocând astfel îmbătrânirea diferită a populației masculine și feminine. În același timp, menținerea nivelului înalt al mortalității nu a permis avansarea procesului

cazul Republicii Moldova, migrația de muncă a adus prejudicii considerabile dezvoltării demografice, provocând importante perturbații în desfășurarea corespunzătoare a tuturor fenomenelor demografice, începând cu natalitatea și nupțialitatea și terminând cu mortalitatea. Dat fiind faptul că în majoritatea cazurilor peste hotare pleacă persoane tinere în vârstă aptă de muncă, acest contingent în structura populației se micșorează și, respectiv, se modifică raportul dintre cele trei grupe mari de vârstă (copii, adulți, vârstnici). În prezent, este dificil de estimat impactul migrației asupra

îmbătrânirii populației din cauza includerii în populația stabilă a tuturor migranților de muncă, inclusiv a celor care lipsesc din țară o perioadă de lungă durată (mai mult de un an). Acest lucru va fi posibil numai după următorul recensământ al populației.

Totodată, este evident că menținerea unui decalaj important între standardul de viață din Republica Moldova și cel din țările dezvoltate în viitorul apropiat va încuraja în continuare migrația populației. Pe de altă parte, țările europene dezvoltate înregistrează scăderea numărului populației și politicile de imigrare ale acestor țări se ajustează la condițiile respective, vor fi majorate cotele de imigrație în vederea compensării consecințelor negative ale reducerii numărului populației și asigurării sau menținerii creșterii economice. Evident că sursa principală a imigrației vor fi țările din Europa Centrală și de Est, din care

face parte și Republica Moldova. Statele europene dezvoltate acum și în viitor vor avea nevoie de brațe de muncă și deja se conturează o tendință de a atrage imigranții din Europa Centrală și de Est, dat fiind faptul că populația acestei regiuni este mai instruită, comparativ cu alte regiuni, are modele culturale și religioase asemănătoare, ceea ce asigură o adaptare și aculturație ușoară.

3. Îmbătrânirea demografică în profil teritorial

Republica Moldova îmbătrânește neuniform, în profil teritorial ponderea populației vârstnice variază în unele raioane, de la 10,7% în zona de centru, până la 24,3% în zona de nord. (fig.6)

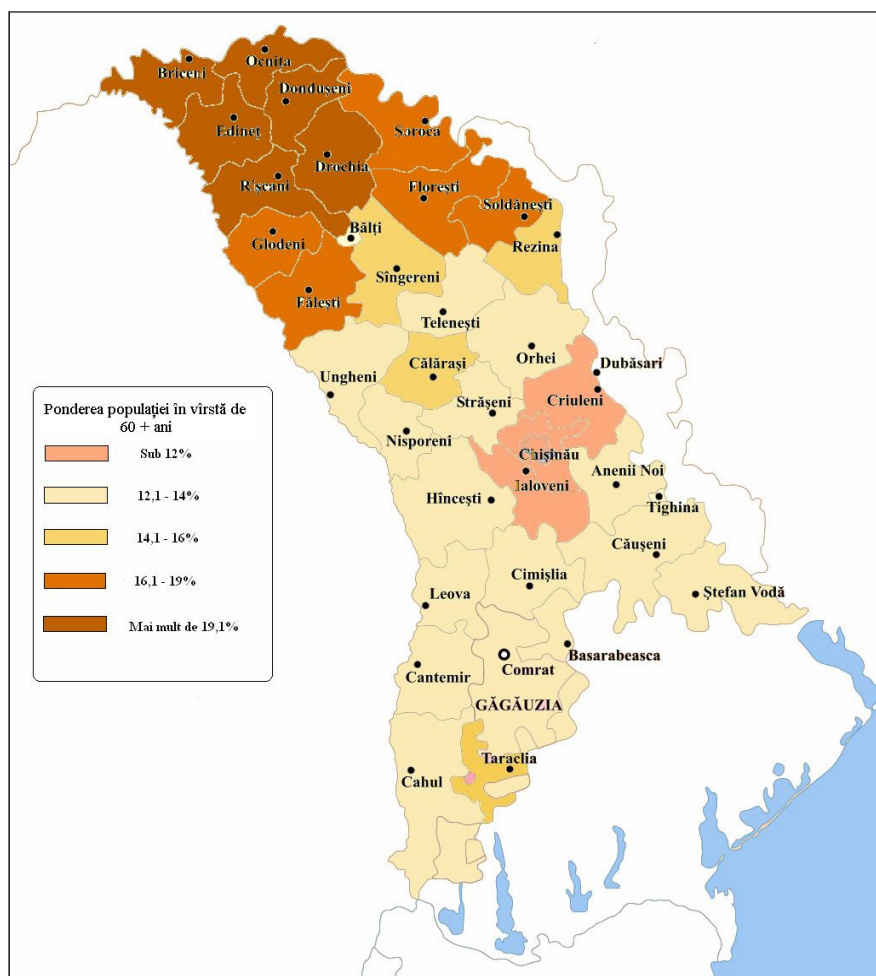

Fig. 6. Gradul de îmbătrânire demografică în profil teritorial, anul 2011, în %
Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică

Cel mai bătrân efectiv al populației după vârstă s-a creat în zona de nord a țării, media estimată fiind de 18,3%. Cele mai afectate sunt raioanele Dondușeni, cu o pondere a populației vârstnice de 24,3%, Drochia – 21,6%, Briceni – 21,4%, Edineț – 21,1%, Râșcani – 20,4% și Ocnița – 19,8%.

Doar în 3 unități administrativ-teritoriale (Ialoveni, Chișinău, Călărași) din Republica Moldova, ponderea populației în vârstă de 60 de ani și peste este mai mică de 12%. Astfel, se poate constata că, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate celelalte unități administrativ-teritoriale sunt afectate de fenomenul de îmbătrânire demografică.

Analiza structurii populației pe grupe mari de vârstă: copii (0-14 ani), adulți (15-59 ani) și vârstnici (de 60 ani și peste) demonstrează existența diferențelor extrem de mari în efectivele acestor populații la nivel administrativ-teritorial.

Se evidențiază concentrarea înaltă a populației adulte (15-59 ani) și, respectiv, în vârstă aptă de muncă, în primul rând în mun. Chișinău, cu o pondere de 74,1%. Acest fapt se datorează fluxului migrațional intern intens îndreptat spre capitala republicii, care reprezintă un centru administrativ-politic, economic și cultural, motivele principale fiind legate de muncă și studii. Evident că ritmurile înalte de dezvoltare a capitalei, construcția de locuințe, oportunitățile mai mari de încadrare în câmpul muncii fac Chișinăul foarte atractiv, în special, pentru populația tânără.

De o pondere înaltă a populației adulte (apte de muncă) dispun, de asemenea, și unele raioane situate în vecinătatea capitalei. Astfel, în raioanele Anenii Noi și Ialoveni, persoanele în vârstă aptă de muncă constituie 70% și, respectiv, 70,6% din numărul total al populației. La nordul republicii ponderea populației de 15-59 ani este cea mai joasă, constituind în medie 65,7%. Printr-o concentrare proeminentă, în zona de nord, se evidențiază mun. Bălți (72,%). În sudul țării, media estimată (68,9%) este depășită doar în raionul Basarabeasca, cu 70,3%.

Trebuie să menționăm că din categoria unităților administrativ-teritoriale cu o structură demografică relativ tânără fac parte localitățile cu un grad înalt de dezvoltare economică, care în ultimele decenii au primit o bună parte din imigranți (fluxurile importante de persoane apte de muncă) venite din localitățile cu un nivel economic scăzut, preponderent din mediul rural. Două municipii: Chișinău și Bălți atrag populația tânără aptă de muncă, ceea ce le permite să păstreze o structură de vârstă a populației favorabilă, totodată, însă, aceste două urbe dețin cele mai reduse efective ale copiilor în vârstă de 0-14 ani). Ponderea copiilor în capitală, în perioada anilor 1990-2011 a scăzut de la 23,9% până la 13,6%. Aceeași situație este specifică și pentru mun. Bălți, ponderea copiilor (0-14 ani) constituind 13,9% în 2011(fig.7).

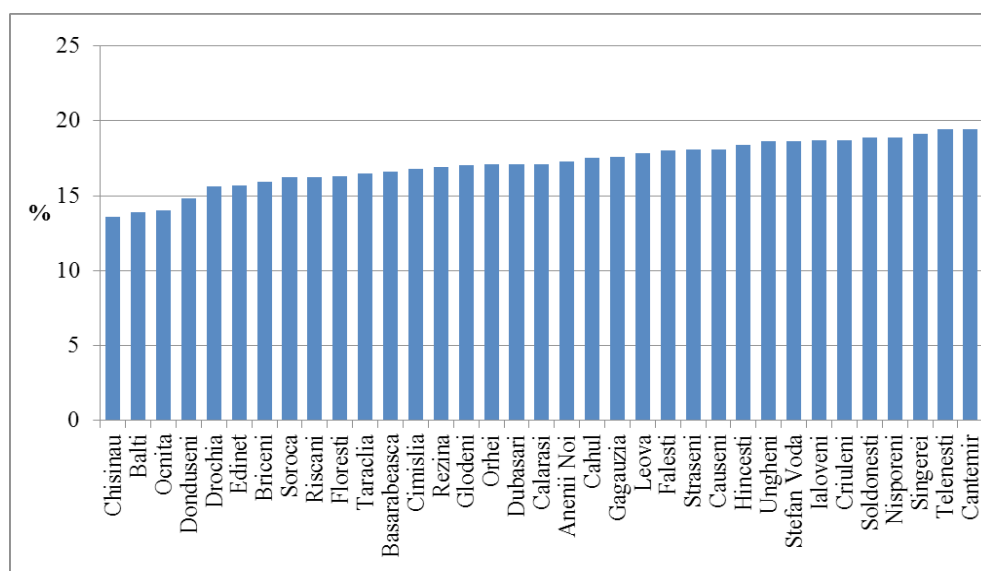

Fig.7 Ponderea copiilor 0-14 ani în profil teritorial, anul 2011

Sursa: Biroul Național de Statistică

În ordine ierarhică, după municipiile Chișinău și Bălți, cele mai scăzute valori ale ponderii populației tinere, în prezent, se înregistrează în raioanele de nord ale republicii, cu un nivel înalt de îmbătrânire demografică. Cel mai mare număr de copii în structura populației îl au raioanele Telenеști și Cantemir (21,1%). Menționăm că pe întregul teritoriu al Republicii Moldova, mediul rural, în comparație cu cel urban, deține o pondere mai mare a copiilor în structura pe vârste a populației.

Îmbătrânirea demografică a populației evaluată în profil teritorial evidențiază caracterul mai accentuat al acesteia în mediul rural, stabilindu-se diferențe semnificative între orașe și sate. Analiza datelor statistice la nivelul mediilor de reședință, evidențiază că aproape 15,5% din populația rurală a depășit vârsta de 60 ani (în mediul urban – 13,7%), iar în totalul populației feminine rurale ponderea femeilor vârstnice, la începutul anul 2012 era de 18,4%.

Concomitent cu amploarea procesului de îmbătrânire demografică a populației totale, se accentuează o tendință de îmbătrânire a populației vârstnice prin creșterea ponderii persoanelor „bă-

trâne” și a marilor bătrâni, sau a persoanelor de vârstă a patra, în totalul populației în vârstă de 60 ani și peste. Astfel, ponderea vârstnicilor ce au 75 ani și peste este de 27,7%, iar a celor de 80 de ani și peste este de 14% din totalul populației în vârstă de 60 ani și peste.

Cea mai mare pondere a persoanelor cu vârsta de 75 ani și peste se înregistrează în raioanele de nord ale republicii (Donduseni, Briceni, Edineț, Ocnița, Drochia, Râșcani), constituind 6,5-7,8% din totalul populației în vârstă de 60 ani și peste. În mediul rural numărul bătrânilor de această vârstă este două ori mai mare, decât în mediul urban.

4. Evaluarea prospectivă a îmbătrânirii demografice

În următoarele decenii, în Republica Moldova procesul de îmbătrânire a populației va continua cu ritmuri rapide, dezvoltându-se pe fundalul descreșterii continue a populației. Chiar dacă vor fi întreprinse unele măsuri eficiente de stimulare a natalității, acestea nu vor influența semnificativ fe-

nomenul în cauză. Conform prognozei demografice (scenariu I-reper, II-mediu, III-înalt), proporția vârstnicilor în ansamblul populației se va majora până la 16,7-17% către anul 2020, 19,6-20,6% în 2030, 21,2-24,3% în 2040 și 27,4-30% în 2050 (fig.8). Chiar dacă proiectarea este elaborată cu o ipoteză foarte optimistă asupra fertilității, fenomenul îmbătrânirii demografice în toate trei scenarii realizate obține proporții impresionante. Viitorii bătrâni vor fi reprezentați de generațiile care acum sunt în viață, numărul lor absolut în toate trei proiectii realizate se modifică, datorită ipotezei înaintate privind reducerea mortalității și, respectiv, creșterea speranței de viață.

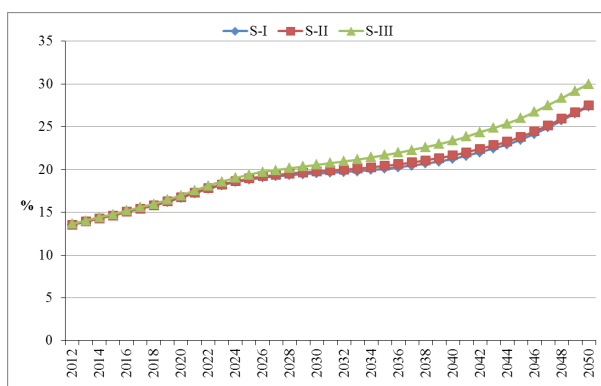

Fig. 8. Evoluția proiectată a ponderii populației în vârstă de 60 de ani și peste

Sursa: IIEȘP al AȘM, Sector Demografie

După anul 2012 se va instala tendința de reducere a numărului și ponderii populației în vârstă aptă de muncă, determinată de faptul că acest segment al populației va fi completat de generațiile puțin numeroase născute după anii 1990.

Astfel, către anul 2020 efectivul populației în vârstă aptă de muncă se va micșora cu circa 6,6-6%, cu 10,6-10% în anul 2030, 12,6-11,1% către anul 2040 și 15,8-12,7% către anul 2050. Numai creșterea speranței de viață și a natalității pot contracara dimensiunile de reducere a acestui contingent (scenariile II și III).

În anii următori ne așteptăm creșterea treptată a numărului populației în vârstă de pensionare, dat fiind faptul că în această categorie de vârstă vor intra generațiile numeroase, care s-au născut după anii '60 ai secolului trecut. Creșterea acestui contingent al populației va oscila în limitele de 0,5-2,5% anual, iar către anul 2020 numărul populației în vârstă de pensionare se va majora cu circa 16% în comparație cu anul 2012.

Tabelul 1. Dinamica numărului populației în vârstă aptă de muncă (mii)

	S-I	S-II	S-III	S-I	S-II	S-III
	mii persoane			Creștere/scădere față de perioada precedentă (mii)		
2012	2453,0	2453,0	2457,2			
2015	2404,7	2405,7	2409,9	-48,3	-47,3	-47,4
2020	2291,5	2295,6	2302,7	-113,2	-110,1	-107,2
2025	2194,2	2202,4	2214,6	-97,3	-93,2	-88,1
2030	2143,1	2161,6	2184,1	-51,1	-40,9	-30,5
2035	2064,3	2102,6	2142,6	-78,8	-59,0	-41,6
2040	1934,9	1998,4	2059,4	-129,4	-104,2	-83,2
2045	1754,9	1845,5	1926,4	-180,0	-152,8	-132,9
2050	1581,0	1693,6	1787,4	-173,9	-151,9	-139,1

Sursa: IIEȘP al AȘM, Sector Demografie

În vârsta de pensionare vor intra generațiile numeroase, astfel, se va înregistra creșterea continuă a acestui contingent de populație. O creștere semnificativă este prognozată pentru următorii trei ani (cu circa 40 mii de persoane), rata anuală de creștere constituind 2-2,6%. După anul 2025 creșterea efectivului de pensionari se va stopa, din cauza că această vârstă va fi atinsă de generațiile mai puțin numeroase născute în anii 1965-1975, iar după anul 2035 tendința de creștere se va restabili.

ce se datorează prelungirii reducerii raportului de dependență al copiilor, din contul scăderii natalității după anii 1990, și o stagnare până aproape de anul 2015 a raportului pentru populația vârstnică, prin atingerea vârstei de 60 ani a generațiilor puțin numeroase din anii postbelici. Majorarea ratei de dependență demografică se va instala ferm după anul 2015, „forța motrice” fiind creșterea continuă a populației vârstnice, provenită din generațiile numeroase, născute în perioada anilor 1960-

Tabelul 2. Dinamica numărului populației în vârstă de pensionare (mii)

	S-I	S-II	S-III	S-I	S-II	S-III
	mii persoane			Creștere/scădere față de perioada precedentă (mii)		
2012	563,3	563,3	569,2			
2015	602,9	604,2	611,1	39,6	41,0	41,9
2020	672,1	678,8	693,0	69,2	74,6	81,9
2025	709,4	725,5	754,6	37,3	46,6	61,6
2030	709,4	738,0	789,0	0,1	12,5	34,4
2035	706,4	749,5	828,6	-3,1	11,5	39,6
2040	719,0	778,2	890,6	12,6	28,7	62,0
2045	764,5	842,3	993,1	45,5	64,1	102,5
2050	811,3	911,6	1106,9	46,8	69,3	113,9

Sursa: Sursa: IIEȘP al AȘM, Sector Demografie

Modificarea raportului dintre cele trei grupe mari de vârstă (copii, adulți și vârstnici) va determina evoluția ratei de dependență demografică. În anii următori valoarea acesteia nu va înregistra o creștere semnificativă, ceea

1990. O redresare a natalității nu va avea alt efect decât amplificarea raportului de dependență, prin creșterea numărului de copii, deci a populației inactive economic (fig.9).

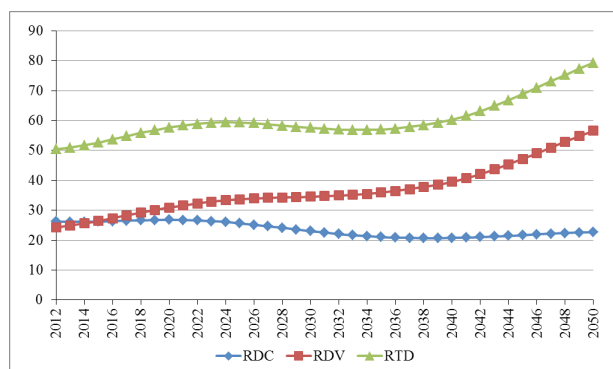

Fig 9. Evoluția proiectată a ratei de dependență demografică (numărul de persoane în vârstă inaptă de muncă la 100 de persoane în vârstă aptă de muncă)

Sursa: IIEȘP al AȘM, Sector Demografie

*RDC – rata de dependență a copiilor (0-15 ani)

*RDV – rata de dependență a vârstnicilor (persoane în vârstă de pensionare: femei de 57 ani și mai mult, bărbați de 62 ani și mai mult)

*RTD – rata de dependență totală

Proгноzele demografice existente nu includ componenta migrațională din cauza datelor statistice incomplete cu privire la acest fenomen. Evident că refluxul popula-

ției influențează în sens negativ populația țării. Concluziile nu vor suferi modificări semnificative dacă s-ar introduce și datele migraționale, acestea accentuând în sens negativ ratele de dependență economică și dezechilibrele deja existente între grupele de vârstă. Dat fiind faptul că în ultimii ani migrația externă s-a accentuat cu precădere la grupele de vârstă ale populației adulte (apte de muncă), dacă ar fi inclusă în modelul de proiecție, aceasta cu siguranță ar accentua decalajele dintre cele trei grupe mari de vârstă a populației și chiar ar mări puțin ratele de dependență economică.

În concluzie, îmbătrânirea demografică în prima jumătate a secolului XXI în mare măsură este determinată de structura pe vârste a populației care s-a format în perioada precedentă. Pe de o parte, declinul fertilității după anii 1990 se va reflecta prin reducerea numărului de nașteri, dat fiind faptul că efectivul părinților potențiali va fi redus. Pe de altă parte, atingerea vârstelor înaintate de către generațiile numeroase născute după anii 1960 va determina creșterea considerabilă a populației vârstnice.

III. PROVOCĂRILE MAJORE ALE ÎMBĂTRÂNIRII POPULAȚIEI

Îmbătrânirea populației implică schimbări importante în toate sferele sociale, provocând modificarea structurii generale a necesităților sociale. Dat fiind faptul că modificările ulterioare ale structurii pe vârste a populației se conturează destul de clar, ele pot fi anticipate prin elaborarea unor măsuri adecvate, care vor permite adaptarea tuturor structurilor și a societății în întregime la aceste schimbări demografice de lungă durată. Chiar dacă procesul de îmbătrânire a populației este inevitabil, consecințele lui, în mare parte, sunt determinate de modul de abordare a problemei vizate, de opțiunile și programele sectoriale elaborate.

Efectele îmbătrânirii populației sunt multiple și complexe, având o influență semnificativă asupra dezvoltării sociale și creșterii economice. Această influență se manifestă prin sistemele de ocrotire a sănătății, asigurărilor sociale și forței de muncă (fig.10).

Garanția venitului. Trecerea în grupele de vârstă înaintată deseori este însoțită de scăderea nivelului de trai. Reducerea posibilităților economice și înrăutățirea sănătății în multe cazuri fac persoanele vârstnice vulnerabile în ceea ce privește sărăcia. În Republica Moldova pensia reprezintă sursa materială principală pentru această categorie de persoane, al cărei volum este foarte modest, constituind doar 26% din salariul mediu pe economie pentru anul 2011. Pensia medie pentru limita de vârstă în Republica Moldova este cea mai mică din Europa și acoperă doar 58-60% din minimumul de existență. Mai mult de 90% dintre pensionari primesc pensii mai mici de o mie de lei, ceea ce împiedică o parte din persoanele în etate să ducă o viață deplină. Astfel, ajustarea volumului pensiilor la standardele de viață rămâne în continuare un obiectiv important al politicilor în domeniul îmbătrânirii populației.

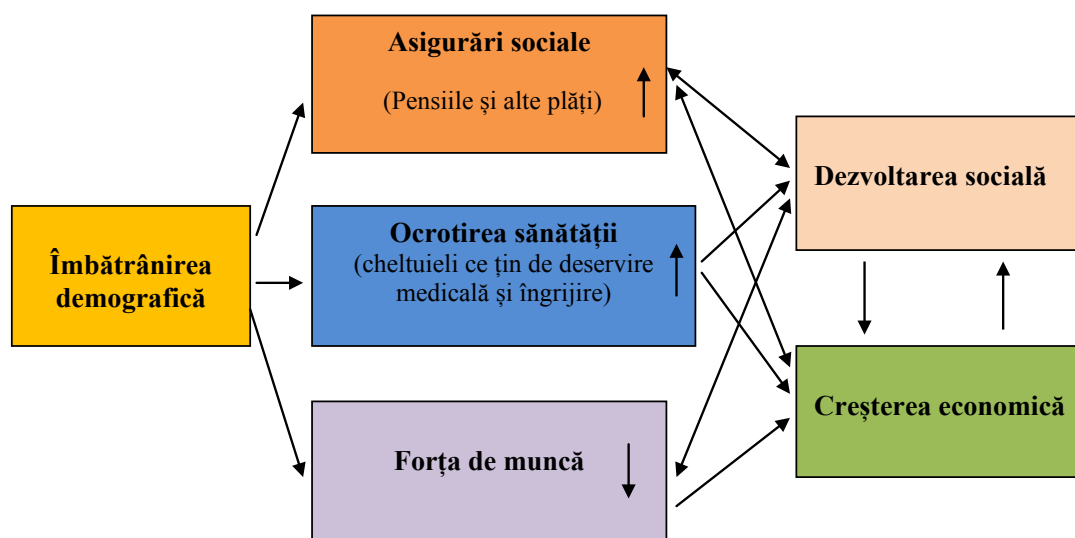

Fig.10. Impactul îmbătrânirii demografice asupra societății

Piața forței de muncă

Îmbătrânirea demografică rapidă afectează condițiile de bază ale funcționării pieței muncii, provocând schimbări structurale ale acesteia. Ponderea populației în vârstă aptă de muncă inevitabil se va micșora, în paralel va avea loc îmbătrânirea însăși a forței de muncă. În acest context, îmbătrânirea populației se poate transforma într-un factor care va împiedica creșterea economică, în cazul în care nu va fi posibilă stoparea ritmurilor de scădere a efectivului forței de muncă și nu vor fi aplicate unele măsuri mai eficiente de creștere a productivității muncii.

Creșterea în viitorul apropiat a efectivului grupului de vârstă de 50–64 ani ridică problema îmbătrânirii active. Acest segment de vârstă implică aspecte legate de politicile de ocupare și reforma pensionării, crearea oportunităților pentru prelungirea activității economice, astfel contribuind la reducerea raportului de dependență.

Partea mai în vârstă a populației active va crește sensibil, atât din cauza tendințelor demografice stabilite, cât și din motivul că pe termen lung este puțin probabil să poată continua recurgerea la pensionarea anticipată. Necesitatea de a menține pe piața muncii un număr crescut de lucrători mai în vârstă va reclama o nouă abordare a tuturor problemelor legate de raportul între vârstă și piața muncii (educație continuă, recalificare, crearea locurilor de muncă speciale cu orar de muncă flexibil etc.) Învățarea și recalificarea populației pe întreaga durată a vieții va deveni tot mai importantă pe măsura creșterii duratei medii de viață și dinamicii economice în deceniile următoare.

Educație

Îmbătrânirea populației va exercita presiune supra sistemului de educație în două moduri. Pe de o parte, reducerea contingentului de elevi va provoca scăderea cererii pe piața forței de muncă pentru cadre didactice, ceea ce va face posibilă economisirea unor costuri. Pe de altă parte, pentru a spori capacitatea de continuare a activității economice a persoanelor vârstnice va fi necesar de a organiza sistemul de educație continuă (pe toată durata vieții active), precum și de a elabora noi forme de instruire, ceea ce în prezent practic lipsește în Republica Moldova.

Sistemul de pensionare

Una din problemele centrale constă în asigurarea stabilității fondurilor de pensionare și creșterea cheltuielilor pentru formarea acestora. Pentru Republica Moldova problema se complică prin faptul că majoritatea persoanelor în vârstă de pensionare beneficiază de pensii, dar populația în vârstă aptă de muncă (numărul căreia este în creștere) nu participă integral la completarea fondurilor sociale. Cauzele sunt multiple: șomajul, intensitatea proceselor migrației nereglementate în scop de muncă peste hotare, proporțiile considerabile ale economiei tenebre ș.a. care, per ansamblu, reduc capacitățile Bugetului Asigurărilor Sociale.

Din motive economice, pur și simplu din cauza constrângerilor bugetare inevitabile, majorarea vârstei de pensionare, probabil, va fi inevitabilă. Dar din punctul de vedere al premiselor demografice, Republica Moldova încă nu posedă condițiile necesare pentru re-

alizarea reformei respective. Experiența mai multor țări arată că fenomenul îmbătrânirii populației se derulează în paralel cu întinerirea acesteia, în sensul că se deplasează și hotarele bătrâneții. Oamenii nu doar trăiesc mai mult, dar, de asemenea, ajung la vârste mai înaintate, menținându-și starea de sănătate mai bună, existând astfel motive obiective pentru extinderea perioadei de activitate economică a acestora. În Republica Moldova situația fiind cu totul alta, sănătatea populației caracterizându-se prin niveluri înalte de morbiditate și invaliditate.

În aceste condiții, creșterea vârstei de pensionare poate fi însoțită de multiple consecințe economice și sociale. În prezent, acest segment al pieței forței de muncă (angajații în vârstă de pensionare) funcționează pe baza de autoreglementare. Cine poate, dorește și își găsește de lucru muncește, restul – nu. Nici guvernul, nici angajatorii nu au obligațiuni față de ei, lucrătorii ineficienți, inclusiv pe motiv de sănătate, sunt în mod natural eliminați de pe piața forței de muncă. În anii următori, oferta brațelor de muncă, odată cu intrarea pe piața forței de muncă a generațiilor puțin numeroase născute după anii 1990, va fi cu mult mai redusă, și, în aceste condiții, menținerea activității economice a pensionarilor va fi foarte actuală. Cu toate acestea, cuprinderea largă a persoanelor vârstnice, care deseori au probleme de sănătate, în activitatea economică, poate constitui o piedică în calea dezvoltării economice. Totodată, poate provoca o creștere a șomajului din contul aceluiași persoane vârstnice, care nu-și pot găsi locuri de muncă în funcție de posibilitățile lor, ceea ce la rândul său va provoca creșterea obligațiunilor sociale ale statului față de acest segment al populației, etc.

În prezent, în structura pensionarilor o pondere însemnată le revine celor pensionați pe motiv de invaliditate (20,6%). Anume starea de sănătate a populației poate constitui unul din obstacolele de prelungire a activității economice după ieșirea la pensie.

Pe lângă acestea, urmează să menționăm că după 10-15 ani, Republica Moldova va avea mulți rezidenți în vârstă de pensionare, care nu vor avea dreptul la asigurare socială, dat fiind faptul că nu au contribuit la formarea fondului social (migranții de muncă și alte categorii de angajați neasigurați social). Aceste persoane vor trebui susținute prin măsurile asistenței sociale, iar sistemul actual al pensiilor și asistența socială va trebui să fie extins, astfel încât să asigure persoanelor dreptul la protecția socială din partea statului.

Sistemul de sănătate

Un efect important al îmbătrânirii populației va fi cauzat de creșterea numărului de persoane în vârstă solicitante de îngrijiri de sănătate și îngrijiri specifice.

Sistemul de îngrijire de sănătate și de îngrijiri de lungă durată sunt confruntate cu dificultatea de a garanta, simultan, trei obiective: accesul pentru toți, indiferent de venituri, un nivel înalt al calității îngrijirilor, viabilitatea financiară a sistemelor de îngrijire.

Îmbătrânirea populației va impune necesitatea de adaptare a serviciilor sociale și de sănătate la modificarea tipurilor de afecțiuni (creșterea maladiilor cronice) și a tipurilor de pacienți. O importanță deosebită va trebui

acordată obiectivului ca persoanele vârstnice să rămână cât mai mult active, sănătoase și independente. Provocarea constă în elaborarea strategiilor eficiente axate pe prevenire, care să includă ameliorarea calității alimentației, activitatea fizică și intelectuală, începând cu modul de viață al tinerilor și persoanelor de vârstă medie.

Creșterea efectivului grupului de vârstă de 75 de ani și peste este cea care pune, îndeosebi, problema sănătății și a îngrijirilor. Ea implică exigențe noi în privința locuirii, posibilităților de deplasare și a altor infrastructuri publice. Acest grup de populație are nevoie de servicii de sănătate și de îngrijire mult mai numeroase și esențial diferite de cele de care are nevoie populația mai tânără.

Îmbătrânirea demografică și relațiile familiale

Creșterea duratei medii a vieții și reducerea fertilității duc la modificarea relațiilor familiale, care se transformă din orizontale în verticale, având consecințe multiple. Pentru persoanele vârstnice acest fapt diminuează di-

versitatea posibilităților de susținere din partea rudelor. Pentru generațiile mijlocii apariția rudeniei în patru generații semnifică majorarea sarcinilor ce țin de îngrijirea și tutela părinților în etate. Dacă mai înainte, când relațiile de rudenie erau de trei generații, persoanele în vârstă de 30-40 de ani întrețineau familiile lor și acordau ajutor părinților lor în vârstă, atunci, în prezent persoanele în vârstă de 50-60 de ani ajută copiii și nepoții lor, ceea ce a fost și înainte, precum și îngrijesc de părinții lor vârstnici, ceea ce nu a fost mai înainte.

Sporirea mobilității teritoriale a populației influențează accesibilitatea ajutorului din partea rudelor, de asemenea, modifică comportamentul și trăinicia relațiilor intergeneraționale. Reducerea numărului de copii în familie duce la scăderea numărului de persoane care pot acorda ajutorul necesar rudelor în vârstă. În afară de acestea, implicarea largă a femeilor în activitatea economică, care tradițional acordau ajutor rudelor în etate, a redus aceste posibilități, în special pe parcursul zilei de muncă.

Această presiune demografică, economică și socială asupra structurii și funcțiilor tradiționale ale familiei, duc la faptul că familia nu mai este în stare să asigure necesitățile persoanelor vârstnice fără ajutorul și susținerea din partea statului prin programe și servicii speciale.

RECOMANDĂRI

De menționat că rezolvarea obiectivelor ce țin de asigurarea vieții sănătoase și active a persoanelor vârstnice, al căror număr va fi în creștere continuă, oferirea posibilităților de a obține un loc de muncă decent, în virtutea necesității sau dorinței de a rămâne economic activ, precum și accesului la serviciile medicale și asistența socială corespunzătoare, va fi un lucru dificil. Dacă în țările economic dezvoltate generațiile persoanelor vârstnice actuale și cele care urmează, în condițiile stabilității economice și nivelului de trai înalt, au avut posibilitate să-și acumuleze resurse materiale de rezervă și pot achita, de exemplu, unele servicii de asistență socială, îngrijire la domiciliu etc., atunci în Republica Moldova vârstnicii actuali și generațiile următoare ale vârstnicilor sunt cei care și-au pierdut acumulările bănești în timpul crizei economice acute din anii 1990, au fost șomeri sau au muncit în sectorul agricol, având salarii extrem de mici și, respectiv, alocări reduse în fondul social sau au muncit peste hotare și n-au contribuit la formarea fondurilor sociale. Dacă nu va fi obținută o creștere economică și nu vor fi majorate ritmurile acesteia, atunci pentru rezolvarea problemelor ce țin de îmbătrânirea populației va fi necesar de a majora sarcina asupra populației în vârstă aptă de muncă (majorarea impozitelor sau altor contribuții).

Piața forței de muncă. După cum a fost menționat, în prezent Republica Moldova dispune de o populație aptă de muncă relativ tânără, astfel având un potențial însemnat pen-

tru asigurarea creșterii economice. Este important ca acțiunile în acest domeniu să nu fie axate pe măsurile ce se vor impune când se va resimți insuficiența forței de muncă, ci este necesar ca eforturile să fie concentrate asupra creării locurilor de muncă pentru generațiile economic active: atât pentru tinerii care intră pe piața forței de muncă, cât și pentru persoanele mai în vârstă, care doresc să-și prelungească activitatea economică. Astfel, efectele îmbătrânirii populației pot fi contracarate de creșterea ratei de ocupare.

Creșterea productivității muncii este al doilea factor esențial în menținerea și îmbunătățirea contribuției forței de muncă la dezvoltare. Schimbările pe piața muncii nu sunt determinate în mod decisiv de efectele demografice. Situația țărilor economic dezvoltate, cu un nivel de îmbătrânire mult mai mare decât în Republica Moldova, indică faptul că în ultimii ani sporirea productivității muncii a fost singurul factor major care a influențat creșterea venitului pe cap de locuitor. Creșterea productivității muncii ar putea să minimizeze efectele cantitative ale micșorării efectivului forței de muncă. Inovațiile și schimbările tehnologice sunt o parte indispensabilă în realizarea acestui deziderat.

Dezvoltarea pieței muncii, stimularea ocupării în sectorul formal al economiei va contribui la creșterea încasărilor fiscale și posibilităților pentru lărgirea unor programe sociale destinate persoanelor în etate. Pe lângă acestea, adaptarea pieței muncii

la îmbătrânirea populației include astfel de măsuri ca preîntâmpinarea pensionării precoce, eliminarea discriminării pe piața muncii a persoanelor vârstnice, creșterea competitivității profesionale a persoanelor vârstnice, precum și crearea condițiilor favorabile pentru muncă decentă (iluminare, grafic de lucru etc.)

Educație

Investirea în educație și instruire pe întreaga durată a vieții constituie un obiectiv principal pentru societatea îmbătrânită. O educație de bază de calitate înaltă, în condițiile dinamice ale societății contemporane, dezvoltării rapide a tehnologiilor informaționale, urmează să constituie acel fundament pe care anagajații își vor putea sprijini noile calificări.

Consolidarea capacităților sistemului de învățământ (infrastructura și personalul) pentru a veni în întâmpinarea schimbărilor considerabile în structura contingentului de "elevi" prin extinderea programelor educaționale, promovarea și încurajarea educației pe toată durata vieții pentru a răspunde oscilațiilor de înscriere la învățământ la anumite nivele.

Programele educaționale urmează să fie elaborate în corespundere cu noile cerințe impuse de evoluția economică, precum și a pieței muncii.

Încurajarea angajatorilor să ofere instruire/recalificare personalului propriu și altor persoane, promovarea relațiilor reciproc avantajoase între instituțiile de învățământ și angajatori, dezvoltarea sectorului privat în domeniul învățământului (cursuri de pregătire profesională, recalificare).

Un obiectiv specific îl constituie formarea potențialului național pentru rezolvarea prob-

lemelor provocate de îmbătrânirea populației (pregătirea cadrelor medicale și sociale).

Protecția socială a persoanelor vârstnice

Modernizarea sistemului de pensionare este o problemă care necesită soluționare cât mai rapidă, având drept scop creșterea treptată a vârstei de pensionare, egalarea acesteia dintre bărbați și femei, precum și introducerea unui format definit de contribuții prin dezvoltarea unei scheme pe mai mulți piloni, promovată de Banca Mondială.

Ajustarea volumului pensiilor la standardele calității vieții pentru ca acestea să îndeplinească scopul lor principal de prevenire a sărăciei la populația vârstnică și asigurarea necesităților cotidiene. Asigurarea volumului adecvat al pensiilor sociale pentru grupurile social vulnerabile (lucrători în sectorul informal, cei cu venituri mici, migrații de muncă reîntorși etc).

O atenție deosebită trebuie acordată dezvoltării continue a capacităților instituționale și de personal a Casei Naționale de Asigurări Sociale în domeniul administrării programelor de pensii și altor prestații de asigurări sociale.

Sănătatea populației

În prezent populația adultă (în vârstă aptă de muncă) se caracterizează prin rate de morbiditate și mortalitate ridicate. Reieșind din acestea, presupunem că persoanele din acest grup demografic care vor supraviețui în următoarele decenii, vor ajunge la bătrânețe fiind mai vulnerabili la boli. În acest context,

învigorarea sănătății populației în vârstă de muncă reprezintă un obiectiv important pentru sistemul actual de sănătate, luând în considerare cauzele morbidității și mortalității la aceste vârste. Această abordare implică faptul că acțiunile din domeniu urmează a fi direcționate spre profilaxie și promovarea unui mod de viață mai sănătos.

În condițiile schimbărilor demografice actuale și creșterii constrângerilor financiare, îmbătrânirea sănătoasă și îmbătrânirea activă prezintă factorii principali pentru durabilitatea viitoare a sistemului de sănătate și protecție socială.

Pe lângă acestea, o importanță deosebită constituie astfel de obiective ca asigurarea accesibilității (fizice, financiare și sociale) a serviciilor medicale; adaptarea sistemului de sănătate la tranziția epidemiologică (prevalarea bolilor cronice); elaborarea programelor speciale de îmbătrânire activă: promovarea modului de viață sănătos și alte metode de profilaxie.

Dezvoltarea infrastructurii de servicii a persoanelor în vârstă înaintată: ajutorul și îngrijirea la domiciliu, programe de servicii sociale la nivel comunitar, instituții care acordă îngrijire de lungă durată.

Promovarea solidarității între generații,

elaborarea programelor speciale pentru familii, care asigură îngrijiri informale membrilor de familie în vârstă, diversificarea serviciilor sociale menite să acorde ajutorul necesar atât familiilor care îngrijesc persoanele vârstnice, cât și persoanelor vârstnice singuratice care nu sunt în stare să-și asigure îngrijirea respectivă sau din anumite considerente nu pot avea ajutorul necesar din partea familiilor.

În activitățile strategice ce țin de îmbătrânirea populației trebuie luat în considerare caracterul intersectorial al problemelor existente și celor care pot să apară. Identificarea soluțiilor în acest domeniu înseamnă că trebuie întreprinse reforme consecutive pe piața muncii, în sistemul de pensii, de educație, de sănătate, precum și o dirijare mai bună a proceselor migraționale. Activitatea sau lipsa activității în una din domeniile enumerate va avea un efect de bumerang asupra altor sfere (reforma sistemului de pensionare nu va fi eficientă fără dinamica pozitivă în sănătatea populației, dezvoltarea pieței muncii etc).

Elaborarea, monitorizarea și evaluarea politicilor în domeniul îmbătrânirii populației urmează să se bazeze pe cercetările științifice, inclusiv cercetările interdisciplinare, datele statisticii curente, proiectările demografice. O atenție deosebită trebuie acordată legăturilor de nivelul micro și macro în economie și societate.

BIBLIOGRAFIA

1. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințele economice și sociale. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O., Chișinău, 2009, 204 p.
2. Balașa A. Îmbătrânirea populației: provocări și răspunsuri ale Europei. "Calitatea vieții", București, 2005, XIV, nr.3-4, <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf/cv2005.3-4.a05.pdf>
3. Cartea verde a Populației Republicii Moldova /CNPD/C.Matei, Gh.Paladi, V.Sainsus, O.Gagauz – Ch.: Statistica, 2009. – 56 p.
4. De la roșu la gri: "A treia tranziție" a populațiilor în curs de îmbătrânire din Europa de Est și din fosta URSS. Raport / Banca Mondială, UNFPA
5. Lutz W., Sanderson W. & Scherbov S. Global and regional population ageing: How Certain Are We of its dimensions? Population Ageing, 2008, nr.1, p. 75-97.
6. Mason Andrew. Demographic transition and demographic dividends in developed and developing countries. United Nations Expert group meeting on social and economic implications of changing population age structure. Population Division DESA, Mexico City, Mexico 31 August – 2 September 2005.
7. Politique de vieillissement. Commission Européenne, 1998.
8. Road Map for mainstreaming Ageing Republic of Moldova /United Nations. – New York and Geneva, 2012. – 82 p.
9. United Nations (UN). World Population Ageing: 1950-2050. www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050
10. Пенсионная система Республики Молдова: актуарная экспертиза. Под ред. В.Н.Баскакова, Москва, 2007.

PLATFORMA DE DISCUȚII

Alexandre Sidorenko,
Consultant, European Centre
for Social Welfare Policy and
Research, Viena, Austria

R. Moldova este un stat cu o populație tânără dacă e să comparăm cu alte state ale lumii, unde ponderea populației cu vârsta de peste 60 de ani este de 20 la sută comparativ cu 14,8 la sută cât este în Moldova. Astfel, R. Moldova are timp să se pregătească pentru îmbătrânirea populației.

Merită însă de menționat că pe lângă cele două fenomene care duc la „îmbătrânirea” unui stat ca: natalitatea scăzută și mortalitatea ridicată, R. Moldova mai are un al treilea fenomen care agravează această problemă. Este vorba despre migrația tineretului, fie din localitățile rurale în cele urbane, fie în afara țării. Republicii Moldova ca și altor state din spațiul CSI îi este caracteristic fenomenul „îmbătrânirii rapide” inclusiv și din cauza mortalității în rândul populației apte de muncă.

Dacă ar fi să fac referință la ce se face în R. Moldova la capitolul politici de îmbătrânire a populației, atunci aș vrea să încep cu anul 2002, când prima dată am venit în Moldova în calitate de expert străin pe probleme de îmbătrânire a populației. Atunci se crea impresia că nu există problema îmbătrânirii populației. Unicul aspect despre care se discuta puțin erau fondurile de pensii. Astăzi, pot constata deja

anumite reușite: a fost elaborată așa numita „Road map” pe îmbătrânire, au loc ședințe la această temă în mod regulat, deja cei de la Guvern vorbesc adecvat la acest subiect. Decidenții știu deja ce trebuie să întreprindă în acest domeniu și chiar întreprind anumite activități. Acțiunile Guvernului sunt stimulate și de reprezentanțele instituțiilor ONU în Moldova.

În general, pot spune că în cazul R. Moldova nu a fost o negare sau neglijare a problemei de către guvernanți, dimpotrivă, persistă dorința de a schimba lucrurile la diferite nivele și domenii: ministere, comunitatea oamenilor de știință, funcționari etc.

În prezent, problemele-cheie la care trebuie de atras atenția sunt: reforma modului de asistență a oamenilor în etate; implementarea acțiunilor de schimbare a imaginii oamenilor în etate prin promovarea ideii că aceștia au un rol activ în societate; includerea și abordarea serioasă a acestui subiect în strategia de țară 2020.

În viziunea mea, R. Moldova se caracterizează prin tradițiile puternice ale solidarității și respectului între generații. Acesta este un lucru pozitiv. Doar că acestea sunt bazate pe tradiții și nu pe o cultură sănătoasă și corectă a abordării îmbătrânirii. În acest sens, trebuie schimbată imaginea oamenilor în etate în viziunea celor tineri.

Gheorghe Turcanu, viceministrul Sănătății R. Moldova

Îmbătrânirea populației este una dintre cele mai importante provocări sociale și economice cu care se confruntă societățile europene în secolul al XXI-lea. În scopul accentuării importanței mondiale a acestei probleme, Organizația Mondială a Sănătății a declarat Anul 2012 - An al îmbătrânirii active și solidarității între generații, cu Sloganul „Îmbătrânirea activă: Sănătatea adaugă viață anilor”.

În câțiva ani, populația în vârstă de muncă a Uniunii Europene va scădea, în timp ce numărul locuitorilor cu vârste de 65 de ani și peste va continua să crească cu aproape 2 milioane de persoane pe an. În 2060, raportul dintre persoanele în vârstă de muncă și persoanele vârstnice va fi de 1 la 2 (în prezent, acest raport este de 1 la 4).

Populația Republicii Moldova deține aceleași caracteristici de îmbătrânire. Față de cursul european, unde acest proces a durat pe parcursul a mai multor secole, în țara noastră ritmul proceselor de îmbătrânire este mult mai rapid, fiind cauzat de migrația în masă a populației tinere, apte de muncă, precum și indicatorii scăzuți ai natalității.

Din numărul total al persoanelor în etate, două treimi locuiesc în mediul rural, iar procesul de îmbătrânire a populației aici este mai avansat deoarece persoanele cu vârsta peste 60 ani reprezintă 15,2 % din totalul populației, față de 13,2% în mediul urban. Nivelul maximal critic al acestui indicator a fost depășit în 11 raioane.

Astfel, ritmul rapid de îmbătrânire a populației în Republica Moldova induce un

șir de schimbări în domeniile sociale, medicale, economico-financiare, culturale etc., care necesită întreprinderea măsurilor eficiente, îndreptate spre diminuarea riscurilor de pierdere a sănătății în rândul persoanelor în vârstă, asigurarea unei îmbătrâniri active și crearea condițiilor favorabile de viață pentru persoanele în etate.

Îmbătrânirea demografică presupune o serie de provocări: pentru piața muncii, pentru sistemele de sănătate, dar și pentru calitatea vieții după pensionare. Mulți se așteaptă la o degradare a calității vieții persoanelor ieșite la pensie, alții consideră că pensionarii vor fi preocupați doar de propriile interese, lăsând astfel pe umerii tinerei generații o povară grea.

Soluția se regăsește în promovarea unui mediu de viață în care „a îmbătrâni” nu este sinonim cu „a fi dependent de ceilalți”, iar „îmbătrânirea activă” ar deveni o realitate pentru noi toți.

Anul european al îmbătrânirii active și al solidarității între generații marchează aniversarea a 10 ani de când a fost adoptat Planul Internațional de Acțiune Împotriva Îmbătrânirii (International Plan of Action on Ageing), semnat în aprilie 2002. Prin acest plan, statele semnatare, inclusiv Republica Moldova, s-au angajat să promoveze și să susțină îmbătrânirea activă, prin includerea în politicile sociale și în programele economice naționale a nevoilor și drepturilor vârstnicilor și prin promovarea unei societăți pentru toate vârstele.

Ministerul Sănătății acordă o atenție deosebită problemelor îmbătrânirii populației în Republica Moldova, asigurând suportul necesar în procesul de identificare și evaluare a necesităților individuale și comunitare în asistența medico-socială persoanelor în vârstă și îmbunătățirea calității vieții lor.

Anual se efectuează monitorizarea și concretizarea evidenței persoanelor vârstnice, stabilirea tipului de patologii care mai des afectează persoanele în etate, cu întreprinderea măsurilor eficiente de prevenire a acestora, în scopul creării oportunităților de integrare activă în viața societății a acestei categorii de populație.

Totodată, soluționarea problemelor îmbătrânirii populației necesită mobilizarea eforturilor întregii societăți, inclusiv prin schimbarea atitudinii față de persoanele vârstnice, excluderea presiunii și neglijării acestora, reducerea consecințelor nefavorabile ale îmbătrânirii populației prin prelungirea „duratei de viață sănătoase și active”.

Principalele probleme ale persoanelor vârstnice sunt cele de sănătate și în special patologiiile cronice. Cele mai frecvente patologii întâlnite la persoanele în etate sunt: patologia sistemului cardio-vascular; probleme de caracter ortopedic (artroză, osteoporoză, căderile și fracturile consecutive); patologia sistemului nervos (encefalopatii, boala Alzheimer, boala Parkinson, dereglări vasculare cerebrale); dereglări psiho-emoționale; tulburări de vedere; hipoacuzii; incontinența sfincteriană.

Bolile cronice (care afectează cel puțin 50 de persoane din 100 000) reprezintă cauza a peste 87% din decesele înregistrate în UE (2009). Printre acestea se numără bolile cardiovasculare, cancerul, problemele de sănătate mintală, diabetul zaharat, bolile cronice ale aparatului respirator și afecțiunile musculo-scheletale.

În Republica Moldova maladiile neinfecțioase sunt, la fel, în creștere. Cele mai des raportate cauze a deceselor la vârstnici sunt bolile sistemului cardiovascular, în special stările asociate cu hipertensiunea arterială, care sunt

urmate de cancer, maladiile sistemului digestiv (țara are cea mai înaltă rată de mortalitate cauzată de maladiile sistemului digestiv). Hepatite virale B, C și Delta sunt cauzele creșterii morbidității și mortalității semnificative.

Problemele de sănătate legate de stilul de viață sunt larg răspândite în Republica Moldova: abuzul de alcool și tabagismul, dietele nesănătoase cu consum insuficient de fructe și legume, supraponderabilitatea, activitatea fizică redusă, maladiile provocate de carența de iod, fier și de poluarea apei potabile.

Toate acestea necesită măsuri intensive de promovare a modului sănătos de viață, activități profilactice și, în special, de prevenire a maladiilor neinfecțioase, precum și tratamentul eficient a bolilor în fazele lor incipiente cu prevenirea posibilelor complicații ireversibile.

La începutul anului 2011, în Moldova locuiau 512,3 mii persoane în vârstă de 60 ani și peste, din care mai mult de jumătate (60,5%) sunt femei. Fiecare a patra persoană are vârsta între 60-64 ani, iar 14,1% - au mai mult de 80 ani. Coeficientul de îmbătrânire a populației, constituie 14,4%, care a avut dinamica stabilă în creștere în ultimii 6 ani. Speranța de viață a populației din anul 2005 a crescut cu 1,26 ani, inclusiv la femei cu 1,75 ani.

Conform calculelor de prognoză din anul 2011 ale Departamentului pentru problemele economice și sociale al ONU (UN-DESA), în anul 2025 în Republica Moldova persoanele cu vârsta de 60 ani și peste vor constitui 23,2%, iar în anul 2050 numărul acestora va forma 33,8% din toată populația.

De asemenea, prognozele arată că în anul 2025 speranța de viață în țara noastră poate atinge 71,9 ani (femei - 75,3 ani, bărbați - 68,5 ani) și 76,5 ani (femei - 79,4 ani, bărbați - 73,4 ani) către anul 2050.

Particularitățile demografice în Republica Moldova, care urmează să determine situația din domeniu în deceniile apropiate se caracterizează prin: nivelul scăzut al natalității; nivelul foarte înalt al migrației externe; nivelul înalt al mortalității, în special în rândul bărbaților (de vârstă medie). Astfel, aproximativ 50% din bărbați în Republica Moldova care în prezent sunt în vârstă de 40-45 de ani nu vor atinge vârsta de pensionare, fapt care împiedică ridicarea vârstei de pensionare cu posibila compensare a deficitului forței de muncă, care însoțește procesul îmbătrânirii demografice.

Problemele demografice legate de îmbătrânirea populației în Republica Moldova pot fi soluționate prin intermediul a 3 mecanisme demografice: natalitate, mortalitate și migrație.

Totodată, ele nu pot fi soluționate prin utilizarea doar a uneia din măsurile enumerate sau prin implementarea unei strategii pe termen scurt. În elaborarea și promovarea unei politici demografice eficiente este necesar de a lua în considerație întreaga complexitate a factorilor demografici, sociali și economici, cu perspectivă pe termen lung.

În scopul orientării și corelării politicilor publice în domeniul populației, în februarie 2007, cu suportul UNFPA a fost înființată Comisia Națională pentru Populație și Dezvoltare, care activează pe lângă Guvernul Republicii Moldova.

Comisia este organ consultativ permanent, activitatea căreia constă în orientarea și corelarea politicilor publice în domeniul populației, determinarea priorităților și mecanismelor de asigurare a securității demografice, monitorizarea evoluției fenomenelor.

Una din oportunitățile principale de menținere a sănătății și îmbunătățire a calității vieții în

cursul procesului de îmbătrânire, definită de Organizația Mondială a Sănătății este „îmbătrânirea activă”, care le permite persoanelor să își atingă potențialul de bunăstare fizică, socială și mintală pe tot parcursul vieții și să participe în cadrul societății, și le oferă în același timp protecție, securitate și îngrijire adecvată atunci când au nevoie.

Măsurile de încurajare a îmbătrânirii active urmează a fi întreprinse pe trei direcții de bază: participare pe piața muncii; rolul activ în societate; modul de viață autonom. În Republica Moldova serviciul geriatric este recunoscut la nivel de stat drept una din prioritățile de dezvoltare a sistemului de asistență medicală. Astfel, serviciul geriatric a fost inclus în principalele documente de politici după care se conduce în activitatea sa Ministerul Sănătății, precum Politica Națională de Sănătate, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 886 din 06.08.2007.

În scopul dezvoltării serviciului geriatric în Republica Moldova a fost instituit Centrul Național de Geriatrie și Gerontologie în cadrul IMSP Spitalul Clinic al Ministerului Sănătății, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății nr. 469 din 25.12.2007 „Cu privire la Regulamentul Centrului Național de Geriatrie și Gerontologie”, misiunea căruia este de a asigura accesul persoanelor vârstnice la asistență medicală geriatrică de calitate în condiții de ambulator și spitalicești, adecvată necesităților specifice vârstei înaintate.

În vederea perfecționării și asigurării suportului științific a calității asistenței medicale geriatrice prestate populației vârstnice, promovării și implementării tehnologiilor moderne de diagnostic și tratament geriatric, la data de 21.09.2012 în Republica Moldova și-a derulat activitățile I Conferință internațională

onală de Geriatrie și Gerontologie cu genericul „Abordarea multidisciplinară a pacientului vârstnic”, asigurând un suport important pentru infrastructura instituțională și cea științifică în domeniul demografic, care necesită să fie menținut și dezvoltat continuu.

Valeriu Sainsus, conferențiar universitar, demograf, Academia de Studii Economice din Moldova

Dacă e să vorbim despre Planului Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea, la care R. Moldova este semnatară, atunci aş spune că foarte puţin s-a făcut pentru implementarea prevederilor acestui document în R. Moldova. Moldova a semnat acest document din obligație, însă, până la moment, sunt foarte mari diferențe între prevederile acestui act internațional și realitatea din țara noastră, deoarece politicile statului în domeniul îmbătrânirii populației rămân foarte mult detașate de obiectivele trasate de acest document.

În primul rând, „bătrânețea” nu este integrată în societatea moldovenească. Astfel, noi pierdem oportunitatea îmbătrânirii populației ca fenomen în condițiile în care îmbătrânirea în R. Moldova are loc mult mai rapid decât în statele dezvoltate. În ciuda acestui fapt, politicile statului în acest domeniu nu sunt prompte și nici coerente. Dacă e să argumentăm cu cifre această poziție, aş aduce exemplul raioanelor de nord unde 1/3 din populație este la vârstă pensionării, ceea ce contribuie la un consum mult mai mare din PIB decât aportul. În această zonă situația este cea mai gravă la acest

capitol. În zonele de sud și centru situația este mai bună, dar se va agrava la sfârșitul acestui deceniu.

Trebuie de bătut alarma acum și de creat politici adecvate situației în care ne aflăm or, R. Moldova a trecut la etapa când numărul bătrânilor este mai mare decât cel al copiilor.

Una dintre prevederile Planului de la Madrid este și crearea condițiilor optime pentru o îmbătrânire activă. În acest context, pot spune că în R. Moldova la acest capitol nu s-a schimbat nimic. În țara noastră vârsta de pensionare este o teroare pentru persoanele de peste 60 de ani. Astfel, doar 25 la sută din vârstnici sunt angajați și doar 50% au lucrat doar un an după atingerea vârstei de pensionare. Prin vârsta de pensionare bătrânii sunt limitați și descurajați. Astfel, pe de o parte, statul nu oferă condiții ca aceste persoane să-și exercite dreptul la muncă, iar pe de altă parte, nici nu stimulează dorința persoanelor după vârsta de pensionare de a munci în continuare. Asta deoarece nu le oferă nici un dividend din contribuția pe care o aduc statului muncind după atingerea vârstei de pensionare. În atare condiții, educăm trântori care așteaptă doar pensia de la stat, această trăsătură fiind perpetuată și din timpurile Uniunii Sovietice când statul era cel care avea grija bătrânilor. Nu putem continua prin sistemul paternalist. Trebuie să aplicăm pilonul II și III de pensionare. Pe lângă aceasta, o soluție a acestei probleme ar fi ca persoana care a ajuns la vârsta pensionării să poată lucra în continuare part-time pe un termen mediu de 5-7 ani. Toate acestea în condițiile în care numărul persoanelor care se ajung la vârsta de pensionare este mult mai mare decât a celor care intră pe piața muncii.

O altă problemă este că R. Moldova este penultima țară cu cea mai mică vârstă de

pensionare de 57 ani pentru femei. Pe de o parte, se pare că statul are grijă de aceste femei, le protejează, însă, pe de altă parte, acestea sunt descurajate și limitate în a-și asigura un nivel de trai decent, atât din punct de vedere financiar, cât și social. Or, speranța de viață a femeilor din R. Moldova este mult mai mare decât cea a bărbaților și, acestea având fixată o pensie de 300 lei, trebuie să existe în lipsa unei surse suplimentare de venit, în lipsa soțului care a decedat și în lipsa posibilității de a comunica și a socializa, deoarece este nevoită să stea acasă.

În aceste condiții, aș sugera echivalarea vârstei de pensionare între sexe. Lucru valabil pentru femeile cu unu și doi copii. Pentru femeile cu trei și mai mulți copii, vârsta de pensionare ar trebui să rămână aceeași deoarece acestea au adus dividende demografice țării. Prin menținerea vârstei de pensionare tergi-versăm solidaritatea intergenerațională.

O altă teză pe care eu o susțin este că îmbătrânirea pentru R. Moldova este timpul pierderilor. Noi nu însușim oportunitatea îmbătrânirii. Astfel, această oportunitate neglijată fiind, peste ceva timp se va transforma într-un mare dezavantaj și chiar pericol.

Indiferența statului față de angajamentele neîndeplinite distruge unitatea familiei deoarece nu se unesc eforturile celor independenți cu cei dependenți, adică a tinerei generații cu cei în etate. Cu alte cuvinte, nu avem corelarea eforturilor intergeneraționale.

Un alt aspect prevăzut în Planul Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea este și asigurarea calității vieții prin oferirea unui minim garantat persoanelor vârstnice cu respectarea drepturilor, responsabilităților și rolului lor în societate. Or, nu putem vorbi despre îndeplinirea acestui aspect din moment ce coșul minim de consum în R.

Moldova este de 100 USD, iar pensia medie este de 50 USD. În atare condiții pot afirma cu certitudine că îmbătrânirea în R. Moldova este o sărăcire dublă a persoanei ajunsă la vârsta de pensionare. Astfel, nu este important să cercetăm statistic numărul bătrânilor din Moldova, ci calitatea vieții acestora.

Dacă vorbim despre asigurarea accesului la servicii pentru bătrâni, aș spune că R. Moldova, de asemenea, are mult de lucru la acest capitol. De exemplu, deși a fost creată infrastructura medicală în localitățile R. Moldovei ne întrebăm: toți bătrânii pot ajunge la acel punct medical sau e timpul să punem problema vizitării bătrânilor de către asistenții medicali? Deci, noi trebuie să reevaluăm modul de prestare a serviciilor către bătrâni.

În concluzie, nu voi spune ceva nou, însă foarte important: fiecare vârstnic trebuie să fie parte deplină a dezvoltării societății. Or, pentru a putea fi martori ai unui fenomen de acest fel, trebuie să avem politici coerente în domeniul social. Fenomenul îmbătrânirii trebuie să fie inclus la nivel legislativ și bugetar. Politicile în domeniul îmbătrânirii trebuie să fie de lungă durată însă, ajustate permanent la schimbările care au loc în societate. Eu aș sugera crearea unui Consiliu Național al Persoanelor în Etate și o Societate a tuturor vârstelor.

Valeriu Scutelnic, primarul satului Bîrnova, Ocnița

Satul Bîrnova este un sat mediu ca și mărime, cu 2750 locuitori. În acest an aici sunt 108 copii de vârstă preșcolară, 173 copii cu vârsta cuprinsă între 7 și 15 ani, 79 copii cu

vârsta de la 16 la 18 ani. Din 1600 persoane apte de muncă doar aproximativ 300 locuitori ai satului sunt oficial angajați în câmpul muncii. 128 persoane sunt plecate la muncă peste hotare în timp ce numărul persoanelor care beneficiază de pensie este de 500.

Anul 2012 este unul mai complicat comparativ cu 2011 din perspectiva îmbătrânirii populației. Asta dacă e să ne uităm la datele pe care le avem pentru trei semestre ale anului în curs. Astfel, în anul curent, în satul Bîrnova s-au născut 9 copii și au decedat 17 persoane. În general, aveam de la 20 la 25 nașteri anuale și de la 40 la 55 decese. Serviciile acordate bătrânilor din localitate le-aș califica ca fiind "satisfăcătoare". Avem Centrul Medicilor de Familie din localitate unde lucrează medicul-șef, un terapeut și cinci surori medicale. Acestea din urmă deservesc cele cinci sectoare în care este împărțit satul, inclusiv și bătrânii care au nevoie de anumite servicii sau asistență medicală. La primărie se află la evidență 50 de bătrâni care au nevoie de asistență. Aceștia sunt deserviți de 5 asistenți sociali care merg la fiecare dintre ei cel puțin de trei ori pe săptămână. Dacă aceste persoane mai au nevoie de

ceva telefonează la centrul medicilor de familie sau la asistenții sociali.

Dacă e să analizăm situația materială a bătrânilor, putem spune că doar 3-4% dintre aceștia sunt cât de cât asigurați cu cele necesare, restul existând la limita sărăciei. În fiecare zi sunt abordat de bătrânii din sat cu întrebări referitor la ajutorul pentru căldură pe care nu-l vor mai primi ca înainte, referitor la evaluarea situației pentru a determina necesitatea acordării ajutoarelor sociale. Chiar recent a venit o bătrânică care plângea și îmi spunea că nu va primi ajutoare sociale deoarece are televizor color, garaj și motocicletă. Toate acestea în condițiile în care este văduvă și solitară. Este o mare sărăcie în gospodăriile și casele persoanelor în etate. Majoritatea așteaptă ajutor de la copiii plecați la munci peste hotare, de la vecini și de la primărie.

Această sărăcie este tot mai răspândită deoarece pe an ce trece "îmbătrânește" satul. Drept exemplu vă dau oricare mahala din sat. Dacă sunt 10 case, atunci aproximativ patru sunt părăsite, în patru gospodării locuiesc bătrâni și doar una sau două sunt cu familii tinere.

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

